

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Dominika Šilhanová

Taktické postupy překonávání lživé výpovědi

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): srpen 2009

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Praze dne 31. 8. 2009

Podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Doc. PhDr. Ludmile Čírtkové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za odborné vedení mé diplomové práce a za její vstřícný přístup.

1 Úvod	5
2 Lež ve výslechu	7
2.1 Výslech	7
2.2 Lživá výpověď.....	10
2.2.1 Výpověď	10
2.2.2 Věrohodnost výpovědi.....	10
2.2.3 Vymezení lživé výpovědi.....	12
2.2.4 Motivace ke lživé výpovědi.....	18
2.2.5 Nepravdivá doznání a jejich příčiny	19
3 Psychologické působení na vyslýchaného	24
3.1 Navázání psychologického kontaktu	24
3.2 Atmosféra výslechu.....	26
3.3 Komunikace	27
3.4 Metody interakce.....	28
3.4.1 Právně přípustné metody ovlivňování	30
3.4.2 Právně nepřípustné metody ovlivňování	33
4 Kriminalisticko-taktické postupy působení na vyslýchaného	37
4.1 Základní taktické postupy psychologického působení	37
4.1.1 Formování psychologického kontaktu.....	37
4.1.2 Analýza výpovědi v průběhu výslechu	38
4.1.3 Pomoc vyslýchanému k překonání zdánlivě zapomenutého, subjektivních nedostatků reprodukce a chybných vzpomínek.....	38
4.1.4 Psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi.....	38
4.2 Dílčí taktické postupy překonávání lživé výpovědi.....	39
4.2.1 Odhalení, objasnění a odstranění příčin motivujících lživou výpověď.....	40
4.2.2 Stimulování kladných vlastností vyslýchaného	40
4.2.3 Využití stavu emocionálního napětí	41
4.2.4 Využití vnitřních rozporů výpovědi a rozporů mezi údaji vyslýchaného a jinými důkazy	42
4.2.5 Využití reflexivních úvah lživě vypovídajícího	48
4.2.6 Využití pořadí výslechu několika svědků či spoluobviněných.....	49
4.2.7 Využití trestně-procesního předpisu o souvislém výkladu k taktice výslechu.....	51
4.3 Tréninkové systémy pro zdokonalování dovedností vyslýchajících	52
5 Užití sporných metod při odhalování lživé výpovědi	54
5.1 Fyziodetekce.....	54
5.2 Narkoanalýza.....	57
5.3 Hypnóza	58
5.4 Nejnovější metody	59
6 Závěr	60
Literatura	63

1 Úvod

Tato práce si klade za cíl popsat podstatu psychologického působení vyslychajícího na vyslychaného v průběhu výslechu v přípravném řízení se zaměřením na využití taktických postupů v situaci, kdy vyslychaný není ochoten vypovídat pravdivě.

Lež je fenoménem, který prostupuje všemi oblastmi života a lidské interakce. Proto by se mohlo na první pohled zdát, že pojem lži, každým z nás běžně používaný, nebude obtížné vymezit. Lež bývá obvykle vymezována v protikladu s pravdou, tedy jako jakékoliv sdělení, které nekoresponduje se skutečností, a autor takového sdělení je označen za lháře. Nicméně je otázkou, zda klamání, které je součástí pravidel hry a jejího kontextu, nepravdivá sdělení osob, které netuší, že šíří lež či tzv. lži ze slušnosti lze považovat za lži ve smyslu záměrného klamání. Definování lži je relativizováno i kulturní podmíněností pojetí pravdy. To, co je považováno za lež v jedné kultuře, nemusí být stejně hodnoceno v jiné.

Psycholog Ekman (1997), který se dlouhá léta zabývá touto problematikou, vymezuje lež prostřednictvím dvou kritérií, která ji umožňují odlišit od jiných druhů klamání. Jsou jimi *vědomá volba lhát místo říci pravdu a zastírání obelhávanému, že je obelháván*. Za lež též považuje úmyslné zatajování skutečností, které mají být podle explicitní dohody říkat pravdu sděleny.

Cílem této práce je zaměřit se na případy lži ve výslechu, které nejsou produktem omylu nebo nevědomosti, nýbrž úmyslnou snahou oklamat adresáta sdělení takovým způsobem, aby uvěřil, že získává pravdivé informace. Centrem zájmu je tedy výslechová situace, kdy vyslychaný je způsobilý poskytnout pravdivou výpověď, ale není ochoten tak učinit.

V první části je popsán výslech jakožto úkon, jehož produktem může být i lživá výpověď. Ve snaze postihnout problematiku lži ve výpovědi je věnována pozornost pojmu věrohodnost výpovědi, definici lživé výpovědi, jejím příznakům a motivaci, která vede vyslychajícího k poskytnutí nepravdivých informací.

Druhá část je věnována navázání kontaktu s vyslychajícím, celkové atmosféře výslechu a komunikaci jakožto složkám psychologického působení na vyslychaného. Dále je objasněna problematika obecných metod ovlivňování a jejich kategorizace

z hlediska přípustnosti užití ve výslechové praxi na metody přípustného psychologického působení a neoprávněného nátlaku.

Hlavní téma práce je rozpracováno ve třetí části, která detailně popisuje taktické postupy, které pro účely překonání orientace vyslýchaného vypovídat lživě vymezila kriminalistická taktika, čerpajíc z poznatků obecné psychologie o metodách ovlivňování.

Poslední část je věnována některým sporným metodám odhalování lži ve výpovědi, jako je metoda fyziodetekce, a argumentům zpochybňujícím jejich spolehlivost.

2 Lež ve výslechu

2.1 Výslech

Chceme-li se zabývat rozbořem výpovědi, posuzováním její věrohodnosti a možnostmi ovlivňování vyslýchaného ve snaze přimět jej vypovídat pravdivě, je třeba nejprve objasnit pojem „výslech“, tedy prostředek k získání výpovědi v kriminalistické praktické činnosti.

V obecné rovině lze výslech chápat jako *„právně regulovaný proces získávání, hodnocení a dokumentování informací o skutku, který je předmětem vyšetřování. Cílem výslechu je získat v procesu interakce mezi vyslýchajícím a vyslýchaným úplnou a věrohodnou výpověď, která má – při dodržení podmínek stanovených trestním řádem – charakter důkazu“* (Spurný, 2003, s. 13). Předmětem výslechu je tedy okruh skutečností důležitých pro trestní řízení.

Výslech je interdisciplinární kategorií. Je možno na něj nazírat z pohledu tří různých vědních disciplín.

Z hlediska trestního práva je výslech procesním úkonem regulovaným ustanoveními zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, v platném znění (dále jen „TrŘ“). Ten stanoví základní zásady provádění výslechu jakožto jednoho z taxativně vypočtených důkazních prostředků uvedených v § 89 odst. 2, stejně jako práva a povinnosti zúčastněných osob, v hlavě páté nazvané Dokazování.

Výslech v přípravném řízení můžeme kategorizovat podle procesního postavení vyslýchané osoby:

- výslech obviněného (§ 90 – 95 TrŘ)¹,
- výslech podezřelé zadržené osoby (§ 76 odst. 5 TrŘ),
- výslech svědka (§ 97 – 104 TrŘ, § 55 odst. 2 TrŘ),
- výslech znalce (§ 105 – 111 TrŘ).

Zásadní rozdíl mezi výslechem obviněného a výslechem svědka je ten, že obviněný má právo, nikoliv povinnost, vypovídat². Jestliže se rozhodne svého práva využít, nesmí pro něj mít odepření výpovědi žádné negativní důsledky. V souladu se zásadou

---

¹ Ustanovení o výslechu obviněného se užití i v případě, je-li vyslýchán podezřelý o obsahu podezření. Viz § 76 odst 3 – 6 TrŘ

² Čl. 40 odst. 4 LPS, § 33 odst. 1, § 164 odst. 3 TrŘ

presumpce nevinny je vyloučeno, aby bylo odmítnutí vypovídat považováno za důkaz jeho viny nebo za konkludentní doznání (Šámal et al., 2005). I poté, co obviněný již vypovídal, má právo podle § 175 odst. 2 TrŘ v další fázi trestního stíhání odepřít výpověď. Na rozdíl od svědka, který může být stížen následky trestného činu křivé výpovědi³, pokud se ukáže, že lhal nebo zamlčel podstatné okolnosti (před každým výslechem je nutné v souladu ustanovení 101 TrŘ svědka poučit, že je povinen vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčet), není obviněný vázán povinností sdělovat pravdivé skutečnosti. Toto privilegium je však limitováno rizikem trestního stíhání pro trestný čin křivého obvinění podle § 174 zákona č. 140/1961 Sb. trestní zákon, v platném znění (dále jen „TrZ“)⁴ nebo pomluvy podle § 206 odst. 1 TrZ⁵.

Výslech v kriminalistickém pojetí je chápán jako kriminalisticko-taktická metoda, s jejíž pomocí lze získat úplnou a pravdivou výpověď. Je-li taková výpověď opatřena v souladu s ustanoveními trestního řádu, může být použita jako soudní důkaz nebo jako zdroj informací pro určení dalšího postupu vyšetřování. V díle autorů Musila, Konráda, a Suchánka (2001, s. 303) je výslech definován jako *„kriminalistická metoda, kdy se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychaných osob, a to za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslychaného i vyslychajícího. Cílem výslechu je získání úplné a věrohodné výpovědi v zájmu zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti“*.

Z pohledu taktiky vedení výslechu je významné dělení výslechů dle výslechových situací. Výslechovou situací se rozumí komunikativní situace, ve které jsou na rozdíl od běžné komunikace role komunikujících dány zákonem. Jedná se o *„stav získávání kriminalisticky relevantních informací výslechem a zároveň souhrn okolností, za nichž výslech probíhá“* (Konrád et al, 2008, s. 23).

Z hlediska vztahu vyslychané osoby k vlastní výpovědi rozlišujeme tyto výslechové situace:

---

³ § 175 odst. 2 TrZ: *„Kdo jako svědek ..... před policejním orgánem, který koná přípravné řízení podle trestního řádu a) uvede nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí...nebo b) takovou okolnost zamlčí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo peněžitým trestem.“*

⁴ § 174 odst. 1 TrZ: *„Kdo jiného obviní z trestného činu v úmyslu přivodit jeho trestní stíhání, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.“*

⁵ § 206 odst. 1 TrZ: *„Kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“*

- vyslýchaná osoba chce vypovídat pravdu a obsah výsledné výpovědi se kryje s jejím záměrem (vyslýchaný podává výpověď pravdivou a relativně úplnou);
- vyslýchaná osoba chce vypovídat pravdu, avšak následkem působení některých subjektivních nebo objektivních faktorů se její záměr nekryje s výsledkem výslechu (vzniká výpověď nepřesná, neúplná, často rozporná s dříve objektivně zjištěnými fakty);
- vyslýchaná osoba odmítá vypovídat pravdivě; výsledným produktem je lživá výpověď vyslýchaného⁶.

Různým typům výslechových situací je třeba přizpůsobit samotnou taktiku výslechu. Při jejím stanovení je nezbytné vedle vztahu k výpovědi brát ohled taktéž na procesní postavení vyslýchaného a jeho psychický nebo fyzický stav. Význam má taktéž okolnost, kdy do procesu komunikace mezi vyslychajícím a vyslychaným vstupuje zprostředkovatel, nejčastěji tlumočník. Jedná se o tzv. nepřímý výslech. V takových případech je realizace některých taktických záměrů, zejména taktického postupu psychologického působení na lživě vypovídajícího, obtížná. Dalším významným kritériem dělení výslechu je věk – zvláštní pozornost je třeba věnovat výslechu dětí a starších osob.

Ve vztahu k výslechu představuje psychologie, resp. forenzní psychologie, podpůrnou disciplínu. Její význam spočívá v porozumění psychickým jevům, které se odehrávají v rámci výslechové interakce mezi vyslychaným a vyslychajícím a využití nabytých psychologických poznatků v průběhu výslechu k získání pravdivé výpovědi. Forenzní psychologie zkoumá výslech ze dvou hledisek. Jednak jako zvláštní formu interpersonálního jednání, u kterého je možno sledovat psychologické jevy shodné s těmi, které se vytvářejí na pozadí běžného dialogu. Druhou oblastí zájmu forenzní psychologie je výpověď jakožto výsledek procesu výslechu. Chápe ji jako produkt vzájemné interakce vyslychajícího a vyslychaného a současně jako výsledek procesu vnímání, zapamatování a reprodukování, tj. určité psychické činnosti (Čírtková, 2004).

---

⁶ S ohledem na téma této práce se v dalších kapitolách budeme zabývat převážně problematikou třetího typu výslechové situace.

2.2 Lživá výpověď

2.2.1 Výpověď

Z kriminalistického hlediska lze výpověď definovat jako „*sdělení vyslychané osoby učiněné v průběhu výslechu a zdokumentované podle příslušných právních předpisů*“ (Porada, 2001, s. 347)⁷. Forenzní psychologie chápe výpověď dvojím způsobem. Jednak jako výsledek psychické činnosti určité osoby, na jejíž vznik mají vliv specifické vlastnosti této osoby i její psychický stav. Zároveň je na ni nahlíženo jako na produkt vzájemné interakce mezi vyslychajícím a vyslychaným. Z tohoto pohledu je třeba brát v úvahu nejen psychologické poznatky vztahující se k osobě vyslychané, nýbrž i vlastnosti a schopnosti vyslychajícího, stejně jako celkovou kvalitu prostředí, ve kterém výslech probíhá. Forenzní psychologie se tak zabývá všemi faktory, které se uplatňují v průběhu vzniku výpovědi, a to nejen v době konání výslechu, ale i během období počínajícím okamžikem, kdy docházelo k vnímání kriminalisticky a právně relevantní události⁸, a získané poznatky využívá při dalším psychologickém zkoumání, např. při posuzování věrohodnosti výpovědi (viz následující kapitola).

2.2.2 Věrohodnost výpovědi

Problematika věrohodnosti výpovědi je jednou z nejobtížnějších otázek forenzní psychologie. Na významu nabývá v případech, kdy je výpověď jediným podstatným vodítkem vyšetřování.

Posuzováním věrohodnosti se zjišťuje, do jaké míry se může vyšetřovatel spolehnout na pravdivost podané výpovědi, tj. „*vyjadřuje míru souladu výpovědi se skutečností*“ (Čírtková, 2004, s. 360). Účelem posuzování věrohodnosti výpovědi je tedy identifikace lži ve výpovědi vyslychané osoby. Přitom je třeba odlišovat věrohodnost od přesnosti výpovědi. Ta se vztahuje k případům, kdy vyslychaná osoba je ochotna vypovídat pravdivě, nicméně vlivem neuvědomovaných přirozených rizik utváření výpovědi vypovídá zkresleně, čili nepravdivě. V dalších částech této práce se zaměříme pouze na vědomé uvádění lživé výpovědi.

---

⁷ Specifickým druhem výpovědi je tzv. vysvětlení. Navzdory jeho nespornému významu pro objasňování šetřeného skutku, na rozdíl od výpovědi nemá hodnotu procesního důkazu před soudem.

⁸ Předmětem zkoumání forenzní psychologie jsou čtyři etapy utváření výpovědi: získávání informací, vstípení a uchování informací, předávání informací a příjem, zpracování a zachycení informací vyslychajícím.

Věrohodnost rozlišujeme na věrohodnost speciální a obecnou. Zatímco *speciální věrohodnost* se vztahuje k obsahu samotné výpovědi a rozpoznání lži v ní, při posuzování *obecné věrohodnosti* je centrem zájmu způsobilost vyslychané osoby vypovídat pravdivě. Taková způsobilost může být snížena např. určitými osobnostními vlastnostmi nebo duševními chorobami. V souvislosti s rozlišením považuji za nutné zmínit, že vztah mezi speciální a obecnou věrohodností není symetrický. Osoba, která je považována za vysoce věrohodnou může podat lživou výpověď a naopak⁹.

Zváštní kategorii představuje posuzování věrohodnosti výpovědi dítěte. Lze se s ním setkat nejčastěji v případech podezření na sexuální zneužívání. Účelem zkoumání je zjistit, zda dítě poskytlo věrohodnou výpověď nebo úmyslně lhalo (tzv. intencionální křivá výpověď), zda jeho výpověď byla ovlivněna třetí osobou, a to záměrnou či bezděčnou sugescí (heterosugesce) či zda podalo nevěrohodnou výpověď vlivem neschopnosti odlišit fantazii od reality vlivem autosugesce.

Zkoumání věrohodnosti výpovědi lze provádět na dvou úrovních:

- orientační odhad věrohodnosti výpovědi – vyšetřovatelem přímo v průběhu výslechu;
- odborné posuzování věrohodnosti – znalcem z oboru psychologie přímo přizvaným k výslechu jako konzultant nebo prostřednictvím vyhotovení znaleckého posudku.

V obou případech je třeba zaměřit se na následující oblasti zkoumání:

- *Osobnost* tj. zhodnotit způsobilost osoby podat hodnověrnou výpověď (tzv. obecnou věrohodnost).
- *Motivace* tj. zaměřit se na případné pohnutky vypovídat lživě (viz dále).
- *Výpověď* tj. zaměřit se jednak na obsah výpovědi a způsob jejího sdělení, tedy verbální projevy, a jednak na nonverbální chování a psychofyzilogické jevy (Čírtková, 2004).

---

⁹ Důvodem, proč se osoba s pevnými mravními zásadami sníží ke lži, může být strach ze ztráty prestiže, obavy z ublížení blízkým osobám, bude-li vyjevena pravda, nebo přesvědčení, že lži nebude poškozena třetí osoba (podrobněji viz motivace ke lži ve výpovědi).

2.2.3 Vymezení lživé výpovědi

Nevěrohodnou, lživou výpovědí rozumíme takovou výpověď, která uvádí zkreslené a/nebo smyšlené informace o kriminalisticky relevantní události (např. údaje k popisu osob, času a místu neodpovídají skutečnosti). Nutno podotknout, že ve většině případů lživá výpověď obsahuje pravdivé partie, které jsou prokládány nepravdivými informacemi; jen zřídka se lze setkat se zcela nepravdivou výpovědí.

Čerpajíc z poznatků výslechové praxe sestavila forenzní psychologie soubor znaků umožňujících odlišit lživé produkce od pravdivých. Při posuzování věrohodnosti konkrétní výpovědi se zjišťuje, zda a do jaké míry vykazuje výpověď znaky pravdivého líčení, jaké jsou přítomny indikátory lhaní a které z nich ve výpovědi převažují. Tyto se vztahují jednak k verbálnímu projevu vyslychaného, tj. tomu, co ve výpovědi sděluje a jak to sděluje, tak k neverbálním kritériím, tedy doprovodnému nonverbálnímu chování (gesta, mimika atd.) a neuvědomovaným, vůlí neovladatelným projevům emocí (dech, rudnutí, pocení atd.).

Je nutné zdůraznit, že všechna zde zmíněná kritéria pro odlišení pravdy od lži mají pouze pravděpodobnostní hodnotu.

2.2.3.1 Příznaky lživé výpovědi ve verbálním projevu

Ve snaze vylíčit odlišnosti mezi pravdivou a nepravdivou výpovědí, považují za účelné nejdříve ve stručnosti zmínit obsahová kritéria charakterizující pravdivé sdělení.

Jestliže osoba prokládá své líčení uváděním detailů, a to takových, o kterých je téměř jisto, že by si je nemohla vymyslet, lze učinit závěr o pravdivosti takového sdělení. Stejně tak uvádí-li v ději nějakou komplikaci a popisuje způsob, jakým se jí snažila vyřešit. Na věrohodnost výpovědi může poukazovat i tendence osoby líčit vnitřní autentické prožitky a duševní stavy. Protože lhář potřebuje přesvědčit objekt lhaní o věrohodnosti své lži, vše v jeho vyprávění většinou mívá logiku. Jestliže tedy osoba popisuje něco, čemu sama neporozuměla, je možno tento prvek považovat za příznak pravdivého sdělení. Stejný závěr lze vydedukovat, pokud osoba uvede, že popisované dění v ní vyvolalo vzpomínky na podobnou kritickou událost. Z opakovaných výslechů lze také získat důkazy nasvědčující pravdivosti výpovědi. Jestliže osoba při novém výslechu rozšíří svou původní výpověď nebo ji pozmění

v nevýznamných podrobnostech (významné údaje k místu, času, osobám a obsahu jednání by měly zůstat nezměněny), nemusí to být příznak lži, jak je často mylně vykládáno. Na lež spíš ukazuje konstantnost ve vyprávění, kdy lhář jen opakuje svou předem pečlivě připravenou verzi (Čírtková, 1998).

Tak jako pro věrohodnou výpověď hovoří shora uvedené znaky, spíše na lživou výpověď lze usuzovat, pokud vypovídající osoba inklinuje k následujícímu chování:

- *Zadržování informací*

Není-li vyslýchaný ochoten rozšířit či doplnit obsah své výpovědi o informace, které by mu prokazatelně měly být známy, může takové chování indikovat lež ve výpovědi. Stejnou příčinu lze spatřit za rozhodnutím vypustit bez náhrady tu část výpovědi, která se ukázala býti v rozporu s vyšetřováním zjištěnými fakty nebo za vyhýbáním se podstatným otázkám zdůrazňováním nepodstatných detailů, užíváním vágních formulací nebo přejímáním role vyslychajícího.

- *Servilnost*

V tomto případě se vyslýchaný prezentuje jako osoba extrémně bezbranná. Snaží se působit úslužně a zároveň všemožně lichotit vyslychajícímu.

- *Freudovské signály*

Osoba se často přeříkává, čímž vyrazuje vnitřní tlak vypořádání se se lží.

- *Přehnaná akurátnost, až přidržlost vystupování*

Snahou zakrývat lež může být vysvětleno chování, kdy osoba osciluje mezi dvěma extrémy – servilní chování střídají útočné výbuchy, během kterých může docházet k tzv. předčasné obhajobě (dotyčný se brání proti nařčení, aniž by proti němu bylo nějaké vzneseno nebo upřesněn jeho obsah).

- *Stereotypní opakovaná sdělení bez jakýchkoli změn v drobných detailech*

Jak již bylo zmíněno, je-li vyslýchaný vyzván k opakování svého sdělení, dochází obvykle k drobným změnám týkajícím se dříve uvedených detailů. Jsou-li však tyto detaily smyšlené, tedy lživé, zůstávají nezměněny (Čírtková, 1998).

Vedle shora uvedených vodítek mohou vyslychajícímu přispět k posuzování věrohodnosti výpovědi Louwageho kritéria (Čírtková, 2006). Autor je přesvědčen, že dle reakce obviněného na vznesené obvinění lze rozpoznat, zda se jedná o osobu vinnou či nevinnou, zda se tedy osoba snaží oprávněně vyvrátit obvinění či se chce pomocí lži vyhnout trestu.

- *Reakce na přímé obvinění*

Spíše za nevinnou osobu lze považovat toho, kdo ihned reaguje na sdělené obvinění odmítavým způsobem, ve snaze co nejdříve jej vyvrátit. Naopak vinná osoba nejprve pečlivě vyslechne veškeré důkazy, které svědčí proti ní a vyčkává za účelem promyšlení taktického postupu přivést vyšetřování na scesti.

- *Opakované prohlášení o vině*

Na rozdíl od viníka, nevinná osoba se snaží všemožnými způsoby vyvrátit nařčení, opakovaně zdůrazňuje svou nevinu odkazem na detailní popis faktů a svědky, svědčící v jeho prospěch. Naopak vinný se většinou omezí jen na holé odmítnutí obvinění bez snahy předkládat důkazy ve svůj prospěch.

- *Opakovaný návrat k bodům obvinění*

Typickým pro nevinnou osobu bývá sklon opakovaně se vracet ke kritickým bodům obvinění a snaha racionálně je vysvětlovat. Naproti tomu viník se snaží pro něj kritickým bodům co nejvíce vyhýbat, protože si je vědom možnosti, že takové části obvinění mohou odhalit detaily, které nebude schopen logicky vysvětlit.

- *Odvolání se na širší kontext, např. na souvislost mezi činem a běžnými životními návyky*

Takovou obranu proti obvinění využívají obvykle osoby nevinné. Tyto cítí potřebu vyzdvihovat svůj dosavadní spořádaný život, vzdělání, rodinu, zaměstnání či povahové vlastnosti a z nich vyplývající neslučitelnost s trestným jednáním, kladeným mu za vinu. Viník podobně argumentuje jen velmi zřídka.

- *Obavy z ostudy*

Nápomocným v rozlišení vinné a nevinné osoby je vyslychajícímu strach obviněného ze ztráty prestiže. Je-li obviněna nevinná osoba, řeší otázku, jak na něj bude nahlížet jeho okolí, rodina, přátelé atd. Na rozdíl od nevinného člověka viníka nezneklidňuje morální dopad vyšetřování. Jeho zájem je soustředěn na odpovědnost za trestný čin a ještě více na trest, který mu za jeho spáchání hrozí.

2.2.3.2 Příznaky lživé výpovědi v neverbálním projevu

Přesnost v rozpoznávání lži ve verbálním projevu lze podstatně zvýšit sledováním neverbálních projevů hovořící osoby. Neverbální projevy jsou mimoslovní komunikační

prostředky, vědomé nebo nevědomé, které využívají funkcí těla k odhalování vnitřních stavů a emočních prožitků osob. K nejdůležitějším z nich patří mimika, tedy výrazy tváře, s nimi související pohledy, pohyby končetin, trupu, krku a hlavy, reakce osoby na vniknutí jiné osoby do její tělesné blízkosti a celkový tělesný postoj. Dále jsou to fyziologické projevy emocí jako frekvence dechu, rudnutí, zvýšená potivost atd.

Ve výslechové praxi představují důležitý zdroj informací, zejména při orientačním odhadu věrohodnosti výpovědi. Sdělování nepravdy totiž vyvolává vnitřní napětí, které produkuje pocity zvýšené nepohody a nervozity pozorovatelné na projevech těla. Změny v neverbálních projevech v závislosti na verbálním sdělení tak poukazují na změny v psychickém napětí osoby, které mohou být příznakem lži nebo alespoň ožehavosti daného tématu. Neverbální signály tak upřesňují, doplňují nebo modifikují význam verbálního sdělení. Protože člověk není schopen kontrolovat všechny neverbální projevy a část z nich dokonce není vůlí ovladatelná, není zpravidla možné plnohodnotně předstírat neprožívaný stav (simulace), kamuflovat stav prožívaný (disimulace) nebo jej zveličovat (agrace) (Čírtková, 2004). Pro vyšetřovatele však z důvodu nemožnosti registrovat veškeré neverbální projevy během výslechu mají největší význam ty, které jsou dobře pozorovatelné a uvědomované, protože jim může ihned přizpůsobit taktiku výslechu, přestože mnohem spolehlivější jsou projevy téměř nepostřehnutelné, které lze identifikovat za pomoci videozáznamů nebo přístrojem zaznamenávajícím fyziologické reakce.

V laické veřejnosti panuje přesvědčení, pěstované publikacemi nabízejícími „spolehlivé“ návody, jak odhalit lež, že lháře prozradí některá z gest typických pro chování lhavého člověka, jako např. tření si nosu, mnutí si oka či dlaň zakrývající ústa. Takový předsudek je však třeba s odkazem na experimenty provedené za posledních 20 let odmítnout. Detekce lži je natolik obtížná, že nelze určit její jednoznačná vodítka. Nestačí se jen soustředit na jednotlivé projevy „řeči těla“. Jedním z odpůrců tzv. Pinokiova efektu, tedy přesvědčení, že k odhalení lži postačí jen sledovat jednotlivé vyzrazující pohyby těla, je Vrij (2001), podle jehož názoru je více než pouhé sledování lháře spolehlivější dotazováním nutit dotyčného obhajovat svá tvrzení, protože navzdory jeho snaze působit navenek normálně, vymyšlení věrohodné historiky ho bude stát značné úsilí projevující se poklesem v gestikulaci a přirozených pohybech

těla. Takové neverbální projevy jsou podle něj mnohem nápomocnější pro rozpoznávání lži nežli jednotlivé pohyby.

V současné výslechové praxi se tedy v případech výslechu zdatných lhářů klade důraz na komplexnější vzorce neverbálních projevů spíše než na interpretaci jednotlivých signálů. Jako příklad uvádím tzv. *strukturální zlom*. Toto kritérium detekuje lež změnou v projevech vyslychané osoby, a to v závislosti na přechodu od pravdivých partií sdělení ke lživým a naopak, nejlépe patrnou v monologické části výslechu. Sděluje-li osoba pravdivé informace, cítí se sebejistě a nečiní jí problémy mluvit pomalu, srozumitelně, důrazně a líčit detaily. Jinak je tomu tehdy, přejde-li ke konstruování smyšlených sekvencí výpovědi, které líčí stručně, ledabyly ve snaze rychle přejít zpět k pravdě, kde se cítí jistější. Ve lživých částech výpovědi tak osoba jedná nepřirozeně, buď je přehnaně teatrální, akurátní a mluví hlasitěji, nebo naopak působí servilně a její mluvený projev je tichý a mdlý.

Další kritérium, *emocionální doprovod*, představuje vnější výraz emocí, který přirozeně doprovází každé líčení události, která je pro sdělující osobu nějakým způsobem relevantní. Výkyv z takového normálu, ať už emocionální otupělost nebo naopak přespříliš výrazný projev emocí, může být vysvětlován neupřímností a snahou klamat¹⁰.

Někteří autoři (Frank a Ekman, 1997; Vrij, 2001) doporučují u obratných lhářů posilovat jejich motivaci lhát. Vycházejí z teorie, že osoby s vysokou motivací lhát (např. při výslechu je obviněný motivován ke lži, protože v případě prozrazení mu hrozí trest a v případě neodhalení mu unikne) produkují výraznější emoce, jejichž projevy mohou snáze upozornit na lež. Čím víc se tedy lhář snaží kontrolovat své neverbální projevy, tím víc se v jeho chování tato snaha např. jako nepřirozená strnulost nebo útlum mimiky projevuje (tzv. Motivational Impairment Effect) (DePaulo, Kirkendol, 1988).

Za obecně nápomocnější indikátory lhaní jsou považovány verbální signály, a to zejména v případech rozporů mezi výpověďmi, protože je lze použít v odůvodněných rozsudku. Vznikne-li ale při podávání výpovědi nesoulad verbálního projevu s neverbálním, měl by vyšetřovatel vycházet spíše z mimořečových signálů (Čírtková,

---

¹⁰ Od extrému emocionální otupělosti však nutno odlišovat tzv. *fenomén izolace*. K tomu dochází v případech, kdy osoba prožila nějakou kritickou událost, se kterou se vypořádává tím způsobem, že vzpomínky na ni potlačuje a navenek se v souvislosti s ní nijak emocionálně neprojevuje.

2004). Takový závěr podporují výsledky experimentu provedeného americkými psychology (Ekman, O'Sullivan, 1991). Ze získaných poznatků autoři vyvodili závěr, že neverbální projevy, jako uhýbání očima, falešný úsměv nebo celková řeč těla, či neverbální v kombinaci s verbálními, byly pro úspěšný odhad lži užitečnější nežli verbální klíče jako vyhýbavá odpověď, protiřečení si, třes hlasu atd. (podrobněji viz 4.3).

Protože neverbální signály mohou být významově dosti nejednoznačné (viz níže), mají při odhadu věrohodnosti výpovědi v průběhu výslechu význam pouze v porovnání k verbálnímu sdělení. I přesto je interpretace výrazových prostředků značně obtížná a může mít za následek taková pochybení, která mohou vést až k osočení pravdomluvné osoby ze lži. Autorka Čírtková (1998) zmiňuje následující typické zdroje chyb:

- *Problém nervozity lháře*

Základem pro tento typ pochybení je předpoklad, že známky strachu jako pocení, skvrny na krku a obličeji, vlhké ruce, rudnutí či přechýlávání jsou příznakem lži (že osoba, která je nervózní a neklidná, zaručeně lže). Nicméně je třeba upozornit, že strach u vyslychaného nemusí být vyvolán jen obavami, že by mohl být usvědčen ze lži. Úzkost, nervozita a třes hlasu může mít původ i ve strachu nevinné osoby, že nedokáže vyslychajícího přesvědčit o své nevině (tzv. *Othellova chyba*). Každá výslechová situace představuje velký nápor na psychiku jedince, a proto může být příčinou shora uvedených projevů i obtížná adaptace či přehnaný ostych vyslychaného.

- *Přehlížení obratných lhářů*

V mnohých případech zůstává lživá produkce neodhalena, a to z toho důvodu, že její původce je obratným lhářem. Taková osoba buď vůbec nepocituje strach z prozrazení, nebo je schopna velmi dobře projevy rozrušení a neklidu, které jsou za normálních okolností nevědomé a nemůžeme je ovládat, potlačit simulací či disimulací. Naopak se při výslechu chová sebevědomě, až arogantně. Z hlediska věrohodnosti u obratných lhářů tedy nemá velký význam zaměření se na negativní pocity jako strach a obavy, jak je tomu u méně zdatných lhářů, nýbrž naopak na projevy pozitivních pocitů jako radost a pýcha z oklamání vyslychajícího, zadostiučinění a vítězství. Takový pocit může být patrný z letmého úsměvu lhoucí osoby nebo mimického výrazu radosti z úspěchu.

2.2.4 Motivace ke lživé výpovědi

Protože je výpověď „*souborem informací o faktech, mající význam pro trestní řízení*“ (Čírtková, 2004, s. 337), vyšetřovatel provádějící výslech musí postupovat tak (v souladu se zákonem), aby jeho výsledkem byla pokud možno věrohodná výpověď, tedy úplná a pravdivá. Nabývá-li však v průběhu výslechu dojem, že vyslýchaný lže, měl by se zaměřit na příčiny jeho motivace ke lži.

Motivace osoby vypovídat lživě může být dána mnoha důvody. Můžeme je dělit na *objektivní příčiny*, kam řadíme např. nepříznivé výslechové prostředí, psychický nebo fyzický nátlak ze strany třetích osob, ochranu blízkých osob atd., nebo *subjektivní příčiny*, mezi které spadá např. strach, lítost, stud či špatné charakterové vlastnosti.

V případě výslechu svědka lze předpokládat spíše ochotu vypovídat pravdivě. Svědek je osoba, která má podstatné informace o okolnostech šetřeného případu, nicméně není tolik zainteresována na výsledku vyšetřování (pomineme-li případy, kdy je svědek zároveň osobou poškozenou). I s ohledem na následky porušení zákonné povinnosti svědka vypovídat pravdivě, svědek není, až na výjimky (viz níže), motivován k podání lživé výpovědi. V případě (vinného) obviněného je situace přesně opačná. Je si vědom hrozby potrestání za trestný čin, který spáchal, a proto se bude všemožně snažit mařit vyšetřování, ať už zapíráním nebo lživou výpovědí. Ostatně možnost beztrestně lhát a zapírat mu zaručuje právo odepření výpovědi, které je součástí jeho práva na obhajobu.

Na straně svědků či poškozených bývají nejčastějšími důvody nepravdivé výpovědi obavy z prozrazení vlastní trestné činnosti, blízké vztahy s obviněným, soucit s obviněným nebo naopak strach z jeho pomsty, přesvědčení, že by se neměli plést do věcí, do kterých jim nic není, či nedůvěra ve státní instituce a odpor spolupracovat s policií a státními orgány. Příčinou toho, že se osoba rozhodne lživě vypovídat, může být i zájem na získání větší náhrady škody nebo snaha o poškození jiných osob.

Jak již bylo naznačeno, největší motivací obviněného je obava z trestu. S tím souvisí snaha zkreslenou výpovědí přizpůsobit výsledek vyšetřování obrazu svému, tj. aby jeho výsledek byl pro něj co nejpríznivější. Jinou pohnutkou ke lži může být strach ze ztráty prestiže, zaměstnání a společenské přízně nebo snaha uniknout povinnosti nahradit škodu, ale i snaha zakrýt závažnější trestný čin jím spáchaný. S tím souvisí problematika nepravdivých doznání, které se budeme podrobněji věnovat.

2.2.5 Nepravdivá doznání a jejich příčiny

„Doznáním“ se v oblasti trestního řízení, kriminalistiky, forenzní psychologie a psychiatrie rozumí přiznání se obviněného ke spáchání trestného činu. Tento pojem nutno odlišovat od „sebeobvinění“, což je takové lidské jednání, při kterém *„osoba sama zavdá podnět k trestnímu stíhání tím, že se před orgány činnými v trestním řízení osobně nařkne ze spáchání trestného činu“* (Soukup, 1973, s. 25). Aby se takové jednání dalo označit za sebeobviňování, musí být subjektem provedeno spontánně. Tímto znakem se odlišuje od doznání, ke kterému může dojít jen v situaci, kdy je subjekt vyslýchán jako obviněný nebo zadržený, resp. teprve po zahájení trestního stíhání.

V souladu se zásadou materiální pravdy nesmí být o vině obviněného důvodné pochybnosti. Z toho důvodu pro odsouzení obviněného nestačí jeho doznání. To představuje jen jeden z důkazních prostředků a musí být prověřeno stejně jako ostatní důkazy. V souladu se zásadou oficiality a zásadou vyhledávací TrŘ v § 2 odst. 5 doslova uvádí, že *„doznání obviněného nezavazuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumávat všechny podstatné okolnosti případu“*. Bez ověření pravdivosti takového doznání může dojít k odsouzení nevinného, tedy k justičním omylům¹¹. Vedle toho ustanovení § 92 odst. 1 TrŘ explicitně stanoví zákaz jakékoli formy donucování s úmyslem přimět osobu k doznání. Takovým donucováním se rozumí i opakování výslechu obviněného, je-li cílem získání jeho doznání¹² (Císařová et al, 2006; Šámal, 2005).

Z hlediska procesního představuje doznání významnou podporu vyšetřování. Jak již bylo řečeno, doznání je druh výpovědi, tedy důkazní prostředek, prostřednictvím které doznávající poskytuje nejautentičtější informace o spáchaném skutku a jeho vnitřních motivech. Kromě toho umožňuje urychlit proces vyšetřování. Vyšetřovatelé se mohou zaměřit přímo na ověření pravdivosti jeho tvrzení namísto zjišťování jednotlivých důkazů vedoucích ke stejnému zjištění a jejich prověřování. Z pohledu forenzní psychologie lze doznání chápat i jako projev lítosti a první krok na cestě k nápravě.

---

¹¹ R 38/1968-III.: *„Obsah doznání se považuje za věrohodný, jenom je-li věrohodnost prokázána dalšími věrohodnými důkazy.“*

¹² R 38/1968-I.: *„Výslech obviněného je jedním z důkazních prostředků podle trestního řádu. Odporuje však ustanovení § 92 odst. 1 věta druhá a § 164 odst. 3 věta druhá TrŘ, je-li tento výslech prováděn opakovaně jen za tím účelem, aby se tím dosáhlo doznání obžalovaného; obviněný nesmí být k doznání donucován žádným způsobem, tedy ani neustálým opakováním jeho výslechu.“*

Na druhou stranu se nelze spoléhat na stoprocentní věrohodnost doznání. Z toho důvodu je třeba zjišťovat motivy, které vedly obviněného k doznání.

Doznání můžeme rozdělit na pravdivá a nepravdivá. O nepravdivém doznání mluvíme tehdy, jestliže osoba podává lživou výpověď o trestném činu, ze kterého je obviněna. Doznávající se osoba může buď přiznat pouze vlastní vinu, nebo vedle vlastního přiznání obvinít další osoby. Může učinit doznání úplné, ke všem bodům obvinění, nebo částečné.

2.2.5.1 Příčiny nepravdivých doznání

Při snaze popsat příčiny nepravdivých doznání je nutné brát v úvahu, že k doznání může dojít kombinací různých příčin, které jsou dále determinovány individualitou jedince a současně podmínkami vnějšího prostředí.

I přes komplikovanost problematiky a nemožnost sestavit úplný přehled všech příčin se Soukup (1973) pokusil popsat jednotlivé příčiny nepravdivých doznání a tyto rozdělil do tří základních skupin:

1. Příčiny nepravdivých doznání mající původ v osobnosti
2. Příčiny nepravdivých doznání mající původ v procesu vyšetřování
3. Příčiny nepravdivých doznání mající původ v psychofyzilogických metodách výslechu

Ad 1. Příčiny nepravdivých doznání mající původ v osobnosti

Skupina zahrnující příčiny mající původ v osobnosti zahrnuje největší počet příčin vedoucích k doznání. Z toho důvodu jsou příčiny se společnými znaky přiřazeny k různým podskupinám:

- *Účelová jednání*

Tímto pojmem je označena skupina pohnutek, na základě kterých obvykle jedná psychicky normální osoba. Důvodem, proč se taková osoba dobrovolně přizná k trestnému činu, který nespáchala, může být *ochrana druhých osob, a to z vlastního rozhodnutí*, podněcovaná, vedle citů jako láska, přátelství nebo vděčnost, vlastními idejemi, náboženským fanatismem nebo členstvím v nějaké sociální skupině. Modifikovanou podobou této příčiny je *ochrana druhých osob po domluvě s nimi*. Z kriminalistické praxe jsou známy četné případy, kdy se skuteční pachatelé, jejich

příbuzní či jiné osoby zainteresované na trestné činnosti za použití výhrůžek, psychického či fyzického nátlaku, slibů nebo třeba i domluvy ve formě úplatků snažili přimět jiné osoby, aby u výsledku lživě vypovídali a učinili nepravdivá doznání.

Nejnebezpečnější je takové doznání, kterým chce osoba *mařit průběh vyšetřování*. Jako příklad lze uvést situaci, kdy se osoba přizná z důvodu, aby poskytla skutečnému pachateli alibi, příp. aby tento měl dostatek času zakrýt stopy. Nejprůběžněji nutno hodnotit případ, kdy pachatel nepravdivým doznáním k méně závažnému trestnému činu maskuje skutečné spáchání činu, za který mu hrozí mnohem tvrdší trest.

Zejména mladiství v pubertálním věku jsou náchylní k potřebě vyniknout ve skupině svých vrstevníků. Touha po senzaci a vychloubačnost je může vést až k nepravdivému doznání. Jiným důvodem může být napodobování postav z akčních filmů nebo dobrodružné literatury.

Účelovým jednáním je i *snaha ulehčit svému postavení*. V tomto případě je nepravdivé doznání výsledkem kombinace vnitřního prožívání beznaděje a rezignace, protože osoba přestává věřit, že vyšetřovatele dokáže přesvědčit o své nevině, dále podmínek vnějšího prostředí a nevhodného taktického působení vyslychajícího v průběhu výsledku (např. přehnané zdůrazňování doznání jako polehčující okolnosti). Tyto faktory se mohou podílet i na případu doznání, kdy se dotyčný přizná ke všem skutkům, které jsou mu kladeny za vinu, přestože se některého z nich nedopustil. Příkladem však může být i účelové nepravdivé doznání osoby bez domova, která si doznáním činu chce zajistit „příbytek“ ve vězení.

- *Neinformovanost a omyl*

Oproti předchozím případům dochází k nepravdivému doznání z důvodu neznalosti. Ta se může týkat nejen nepochopení podstaty obvinění, nebo špatného odhadu následků svého jednání, ale i neinformovanosti v oblasti práva (např. okolnosti vylučující protiprávnost činu, právo odmítnout vypovídat, jestliže by tím sobě způsobil nebezpečí trestního stíhání).

Podobným druhům doznání lze předcházet na počátku výsledku řádným poučením.

- *Sugesce a sugestibilita*

Nejčastěji bývá vliv sugesce spojován s pokládáním sugestivních otázek v průběhu výslechu. Ovšem nutno zdůraznit, že sugestivní vlivy mohou pramenit i ze sociální interakce jako takové ve formě nevědomé percepce, vlivu prostředí výslechu i sociálního okolí (podrobněji viz 4.3.2.)

- *Psychické poruchy*

Do poslední podskupiny příčin, které mají původ v osobnosti, autor řadí duševní choroby. Nejčastěji se lze setkat s nepravdivými doznáními jako psychopatologickými projevy psychopatie, oligofrenie, hysterie, depresivní psychózy, paranoie, schizofrenie, epilepsie či alkoholismu a jiné formy toxikomanie.

Ad 2. Příčiny nepravdivých doznání mající původ v procesu vyšetřování

Jak již bylo zmíněno, nepravdivá doznání vznikají na podkladě kombinací rozličných příčin, z nichž nejméně ovlivňují jednání ty, které pramení v osobnosti člověka. V některých případech se však mohou mnohem více projevit jiné, mající původ v procesu vyšetřování. Tyto příčiny lze rozdělit do dvou podskupin.

- *Nepříznivá životní situace*

Nepravdivé doznání jako důsledek příčin spadajících do této podskupiny je výsledkem řešení konfliktní situace, která vzniká působením tří faktorů - podmínek prostředí vyšetřování, osobnostního založení a dosavadních zkušeností vyslychaného s vyrovnáváním se se stresem a frustrací a celkové životní situace, do které se promítá průběh vyšetřování. Z tohoto pohledu je pro obviněného kritickou událostí uvalení vazby.

- *Nesprávná procesní situace*

Zákonný postup vyšetřování předpokládá naplnění požadavků přípravného řízení (aktivnost, rychlost, objektivnost a úplnost vyšetřování) dodržováním základních zásad trestního řízení. Příčiny v rámci této skupiny pramení z nedodržování a porušování procesních norem a zásad užitím donucování a nátlaku. Soukup (1973, s. 169) definuje násilné opatření k získání doznání jako „každý prostředek, který způsobuje tělesné nebo psychické utrpení, a kdy potřebou jeho zkrácení nebo snížení

může být vyšetřovaný podnícen k doznání“. Tyto prostředky mohou nabývat forem od psychického nátlaku až po užití fyzického násilí.

Ad 3. Příčiny nepravdivých doznání mající původ v psychofyzilogických metodách výslechu

Mezi další rizikové faktory z hlediska nepravdivých doznání autor řadí psychofyzilogické metody užití k získání výpovědi. Terčem kritiky jsou hlavně ty metody, kterými se uměle navozuje u vyslýchaného stav změněného vědomí, tedy užití narkoanalýzy a hypnózy. Problematickou metodou je i fyziodetekce, neboli užití detektoru lži (podrobněji viz 5.4).

3 Psychologické působení na vyslýchaného

Výslech z hlediska psychologie představuje formu sociálního styku. Nicméně s ohledem na jeho právní regulaci, rozvedenou kriminalistickými zásadami, nutno konstatovat, že se jedná o mnohem komplikovanější mezilidskou interakci než je běžný rozhovor. Mluvíme o asymetrické komunikaci s nerovným postavením zúčastněných, jejíž průběh a směřování jsou určovány vyslychajícím. Vyslychaný se nachází v pro něj velmi nepříznivém prostředí, kdy je po něm žádáno, aby hovořil o kritické události. Takový stav může blokovat jeho ochotu vypovídat či vypovídat pravdivě. V zájmu získání relevantních, pravdivých informací o šetřeném skutku je tedy úlohou vyslychajícího aktivně působit na vyslychaného (v mezích daných zásadami pro provádění výslechu), aby podstatné skutečnosti vyjevil. Psychologické působení na vyslychanou osobu vychází z obecných poznatků o procesech vzájemného působení a ovlivňování jednajících osob (interakce v užším smyslu), tvořících neodmyslitelnou součást mezilidské interakce.

Z hlediska forenzní psychologie dochází k psychologickému působení na vyslychajícího kombinací tří složek:

- 1) navázání psychologického kontaktu
- 2) atmosféra výslechu
- 3) komunikace

3.1 Navázání psychologického kontaktu

Navázání kontaktu v úvodním stádiu výslechu je jeho kritickou fází, protože na něm závisí výsledná podoba výpovědi. Základem pro navázání psychologického kontaktu s vyslychaným je poznání jeho osobnosti¹³. Toho lze dosáhnout sběrem tzv. tvrdých dat, což jsou biografické informace, ale také poznatky získané psychologickým vyšetřením, nejčastěji pomocí znalce. Avšak v podmínkách výslechu mají mnohem větší význam tzv. měkká data, vyslychajícím získávaná v počáteční fázi výslechu, pomocí kterých si vytváří celkový obraz o osobnosti vyslychaného (orientační odhad osobnosti), kterému může pružně přizpůsobit podmínky i taktiku výslechu.

---

¹³ Z hlediska navázání kontaktu je třeba brát v potaz procesní postavení vyslychaného (obviněný prvopachatel, recidivující obviněný, svědek, poškozený), psychosociální zralost (dítě, mladistvý, dospělý, starší osoba) a psychopatologické projevy (normální, neurotická, psychopatická, mentální, primitivní atd.).

Příjem takových informací je zprostředkován interpersonální percepcí. Jedná se o jednu ze tří stránek (vedle komunikační stránky a interakční stránky) každého sociálního styku, která vyjadřuje, jak se zúčastněné osoby navzájem vnímají, jaký obraz si o druhém vytvářejí a jak nabyté vjemy ovlivňují další jednání ve vztahu k vnímané osobě. Proces interpersonální percepce probíhá spontánně, není založen na záměrném shromažďování informací a jejich cíleném vyhodnocení. Zpravidla nebývá plně uvědomován. Produkt percepce, čili dojem o druhém člověku, se vytváří v prvních minutách setkání a bývá často konečný. Přitom je výrazně individualizován v tom smyslu, že osoba vnímající druhou osobu vychází při jejím posuzování ze subjektivních zkušeností a vlastní intuice, a proto může být percepční úsudek o jedné a též osobě naprosto odlišný v případě dvou různých vnímajících osob. Percepce je záležitostí vzájemného působení, tedy dochází k ní jak na straně vyslychaného, tak na straně vyslychajícího. Ovšem mnohem výraznější roli hraje u vyslychajícího, protože on nese zodpovědnost za profesionální vedení výslechu a jeho výsledek, tedy i chyby, které se mohou vyskytnout v procesu vnímání vyslychané osoby, vést k neadekvátnímu navázání kontaktu a podepsat se na kvalitě výpovědi. Mezi taková pochybení patří např. *haló efekt*, kdy si vyslychající vytváří obraz o osobě vyslychané na základě jedné dominující vlastnosti a té přizpůsobuje i další charakteristiky osobnosti. Jiným příkladem je tzv. *kognitivní (referenční) rámeček*, kdy osoba vnímá jen to, co zapadá do jejího zkušenostního rámce daného dlouhodobou specializací na konkrétní druh trestné činnosti, zatímco jí mohou některé podstatné informace uniknout. *Protipřenos* představuje nevědomé propuštění privátních problémů do průběhu výslechu. V takových případech osoba vyslychaná evokuje vyslychajícímu nevyřešené situace z jeho soukromí, což může vést k neadekvátnímu zkreslení hodnocení vyslychaného. Z hlediska možnosti výskytu tzv. *pygmalion efektu* je problematický výsledek zejména dětí a mladých prvopachatelů. U nich totiž ve větší míře hrozí riziko, že budou přizpůsobovat své chování představám, které o nich vyslychající nabyt a které předurčují jeho jednání vůči nim. Poslední příklad z řady možných pochybení, které bych ráda uvedla, představuje *idiosynkrazie*. Jedná se o přecitlivělou reakci vyslychajícího na vnímaný podnět vzešlý ze strany vyslychaného. Může se jednat např. o tón hlasu, způsob mluvy nebo celkový projev vyslychané osoby¹⁴.

---

¹⁴ Zajímavým je z experimentálního prostředí vzešlý poznatek, že podezřelé osoby oděné ve světlých

Ve snaze vyhnout se shora uvedeným neuvědomovaným chybám a zkreslení ve vnímání druhých osob, lze profesionálům doporučit zaměřit se na zdokonalení vlastní osoby. Zdůraznila bych zejména význam rozvoje sebepoznání. Kdo je schopen vnímat sám sebe, pojmenovat své slabé a silné stránky, predikovat své jednání, je zároveň mnohem lépe vybaven pro posuzování druhých. Neodmyslitelný je také význam empatie. Schopnost vcítit se do pozice vyslychané osoby dává vyslychajícímu možnost předvídat jeho reakce v závislosti na konkrétní situaci. Toto má své uplatnění zejména při odhalování záměru vyslychaného vypovídat lživě nebo neúplně. Spolehlivým prostředkem k redukci pochybení ve vytváření si konečného produktu percepce je jeho záměrná a vědomá kontrola. Jakmile si vytvoří vyslychající celkový obraz o vyslychaném, měl by být schopen zpětně přesně označit důvody, které ho k takovému závěru vedly.

3.2 Atmosféra výslechu

Atmosférou výslechu můžeme do značné míry stimulovat ochotu dotyčného vypovídat, nebo ji naopak úplně utlumit. Ačkoli také závisí na vnějším prostředí (např. interiéru výslechové místnosti), rozhodující roli hraje vyslychající. Ten by měl pro vyslychaného, který je v tu chvíli vystaven tlaku výslechové situace, navodit co možná nejpříznivější prostředí. Na počátku by měl dotyčného vhodným způsobem poučit o všem, co se bude dít a ujistit ho o možnosti klást dotazy, pokud něčemu nebude rozumět. Výslech by měl začít tzv. stimulačními otázkami, které jsou pro vyslychaného snadno zodpověditelné. Teprve pak by měl být dán vyslychanému prostor k monologu. Příznivou atmosféru navozuje slušné a korektní jednání vyslychajícího (na počátku výslechu se představí, nabídne vyslychanému cigaretu, naslouchá jeho osobním problémům, oslovuje vyslychaného jménem), kterým se do jisté míry vyrovnává rozdíl mezi nerovným postavením zúčastněných. V neposlední řadě nutno akcentovat přirozený oční kontakt, který má pro vyslychajícího významnou výpovědní hodnotu nejen ohledně celkové atmosféry výslechu, ale i ohledně emočních reakcí vyslychané osoby na různé podněty vyslychajícího (viz 3.3).

---

barvách působí na vyslychajícího mnohem věrohodněji než-li osoby s oblečením tmavých barev, které implikují v mysli vyšetřovatelů špatnost, agresi a zlo (Vrij, 1997).

3.3 Komunikace

Komunikační stránka je nejdůležitější složkou sociálního styku, protože nám umožňuje vzájemně si sdělovat informace a zároveň je jediným přímým prostředkem psychologického působení na vyslýchaného. Rozlišujeme tři formy komunikace:

- komunikace verbální – prostřednictvím řeči;
- komunikace paraverbální – prostřednictvím tónu vyjadřování;
- komunikace nonverbální – prostřednictvím ostatních výrazových prostředků, např. tělesný postoj, mimika atd.

Problematikou komunikace jsme se částečně zabývali v kapitolách o příznacích lživé výpovědi (viz 2.2.3.1 a 2.2.3.2). Nyní se zaměříme detailněji na využívání komunikačních prostředků k psychologickému ovlivňování vyslýchaného během samotného výslechu.

Význam verbální komunikace ve výslechu je nesporný už z toho důvodu, že výslech představuje druh rozhovoru. Po úvodním stádiu výslechu následuje monologická část, ve které je vyslýchanému dán prostor vylíčit vše, co je mu známo o šetřené události. Přitom se vychází z jevu zvaného *Columbův efekt*. Podle něj je omezení se vyslychajícího např. na pouhé přikyvování a reagování pomocí citoslovce „hmm“ vhodným předpokladem pro stimulaci ochoty vypovídat¹⁵ (Čírtková, 2006). Smysl této fáze spočívá také v tom, že nepřerušovaným vyprávěním má osoba sklon vyzradit i to, na co by se jí vyšetřovatel nezeptal, protože by to nepovažoval za významné, či to, co by bývala raději zatajila, kdyby měla prostor k úvaze, kterou nabízí dialog, resp. zvažování odpovědí na vyslychajícím položené otázky. V tomto stadiu má zásadní význam taktický postup analýza výpovědi v průběhu výslechu (podrobněji viz 4.1.2). Na monologickou část navazuje stádium otázek a odpovědí, tedy dialogová fáze, která slouží k upřesnění, doplnění a prověření sdělených informací, či k využití taktických postupů na pomoc vyslychajícímu vzpomenout si na zdánlivě zapomenuté skutečnosti, odstranit nevědomá zkreslení výpovědi či k překonání jeho orientace vypovídat lživě (viz 4.1).

Výrazové prostředky mají ve výslechové praxi neméně důležitý význam. Kromě toho, že jsou způsobilé navzdory verbálnímu projevu odhalit skutečný interpersonální

---

¹⁵ Nutno upozornit, že takový výsledek lze předpokládat jen u sebejistých, až arogantních osob, nikoli u osob neurotických či plachých, pro které mlčení vyslychajícího představuje stresující zátěž.

vztah mezi vyslychajícím a vyslychaným a že indikují změny v emočním stavu vyslychané osoby v průběhu výslechu, může je vyslychající využít při psychologickém ovlivňování vyslychaného. Jako příklad lze uvést navozování či zvyšování emočního napětí vyslychajícího narušováním jeho tělesného prostoru nebo již zmiňovaný Columbův efekt, kdy lze pouhým přikyvováním stimulovat ochotu vyslychaného vypovídat.

Ne vždy však neverbální projevy vyslychajícího působí v zájmu získání spolehlivé výpovědi. Dokládají to výsledky experimentu Akehursta a Vrije (1999), podle kterých může vyslychající prostřednictvím neverbálních projevů (pohybový neklid) „přenést“ divné, podezřelé chování na vyslychanou osobu (tzv. *efekt zrcadlení*)¹⁶.

3.4 Metody interakce

Navzdory mnohým názorům nutno konstatovat, že atmosféra při výslechu představuje takové prostředí vzájemné interakce, ve kterém se nelze vyvarovat prvkům ovlivňování. Ovlivňováním v kontextu výslechu rozumíme „*proces záměrného působení vyslychajícího na osobnost vyslychaného (jeho kognici, emoce), jehož cílem je vyvolat v prožívání a chování vyslychaného změny (jeho postoje, stanovisek), které by usnadnily naplnění účelu výslechové interakce*“ (Spurný, 2003, s. 68). K tomu může docházet spontánně (neúmyslně) nebo záměrně (s použitím psychologických metod ovlivňování).

Při psychologickém působení na vyslychanou osobu vycházíme z poznatků obecné psychologie o psychologických prostředcích k ovlivňování druhých osob (nabídka, výhrůžka, apel na něčí rozvážnost, triky v podobě smyšlených informací atd.). V závislosti na tom, čeho chce působící osoba dosáhnout, jsou tyto prostředky nakombinovány v ucelených způsobech vedení komunikace označovaných *metody ovlivňování*. Z těchto obecných metod psychologického působení vychází kriminalistická praxe při formování a užití taktických postupů překonávání lživé výpovědi.

Protože výslech představuje právem regulovanou interakci, je třeba si položit otázku, kde jsou hranice přípustného užití metod ovlivňování. Jako možné vodítko

---

¹⁶ Osoby vyslychané klidnými vyšetřovateli nevykazovaly zvýšenou pohybovou aktivitu na rozdíl od vyslychaných, kteří byli podrobena výslechu osobou s výraznou kinetickou aktivitou. Chování druhé skupiny vyslychaných pak bylo nezávislými pozorovateli vyhodnoceno jako divné, tedy podezřelé.

nabízí Čírtková (2004) kritérium *možnosti volby mezi různými variantami chování*. Jestliže je vyslýchaný omezen nebo dokonce zbaven možnosti rozhodovat se, jak se v dané situaci zachovat, tj. do jaké míry vypovídat pravdivě a nic nezamlčovat, lze takové jednání ze strany vyslychající osoby kvalifikovat jako právně nepřipustný nátlak. Ten Soukup (1973, s. 175) charakterizuje jako:

a) vše, co ohrožuje důstojnost člověka, co je založeno na úskoku, lsti, klamu, neznalosti a na omezování základních práv vyslychané osoby,

b) vše, co se přičí požadavkům pramenícím z právní etiky na morální jednání orgánů činných v trestním řízení,

c) vše, co je způsobilé oslabit volní rozhodování vyslychaného, a to takovým způsobem, že jediným řešením zůstává přijetí „nabízených“ variant,

d) vše, co způsobuje natolik trýznivou situaci, pro jejíž skončení je vyslychaný ochoten k doznání.

Z hlediska výše zmíněného kritéria, tedy možnosti volby, lze metody ovlivňování dělit na:

- **Metody ovlivňování právně přípustné** tj. přesvědčování, demonstrování, objasňování, využívání příkladů (exemplifikace),
- **Metody ovlivňování právně nepřipustné** (neoprávněný nátlak) tj. sugesce, donucování, za určitých podmínek metoda příkladu (využívání smyšlených příkladů).

Nicméně, považuji za nutné upozornit na relativnost vymezení přípustných a nepřipustných metod. Zejména z důvodu jejich individuálního dopadu na různé osoby. Výslechovou praktiku použitou u jedné vyslychané osoby lze charakterizovat jako přesvědčování, zatímco u osoby, která má sklony ke zvýšené sugestibilitě (děti, osoby starší atd.), lze stejné zacházení označit jako nedovolená sugesce.

K problematice nepřipustnosti užití některých metod ještě připomínám, že ne vždy se musí jednat o případ úmyslného použití těchto donucovacích prostředků. V mnoha případech dochází k nevědomému překročení hranic mezi právně dovolenými způsoby vedení výslechu a těmi nedovolenými.

Z hlediska zásad trestního řízení je otázka korektního využití psychologického působení velmi citlivá, protože nesprávnými nebo nedovolenými taktickými postupy může dojít k závažným porušením práv nevinných osob. V okamžiku, kdy výsledky

vyšetřování dostatečně prokazují vinu obviněné vyslychané osoby, lze využít přípustných metod psychologického působení na pomoc obviněnému učinit rozhodnutí, zda se doznat či nikoliv. Avšak v případech, kdy není nashromážděn dostatek důkazů o vině vyslychaného, hrozí vlivem neadekvátního užití metod ovlivňování riziko nepravdivého doznání nevinné osoby. Proto by v takových případech měla taktika psychologického působení směřovat ke stimulování ochoty vyslychaného vypovídat, pokud možno pravdivě, za účelem získání dalších důkazů, které by potvrdily oprávněnost obvinění¹⁷.

3.4.1 Právně přípustné metody ovlivňování

Právně přípustnými metodami ovlivňování jsou takové postupy, které nevyužívají nedovolený psychologický nátlak a ponechávají adresátovi možnost volby. Při systematickém přehledu jednotlivých metod zasazených do výslechového kontextu budeme vycházet z díla Gráce (1985):

Přesvědčování

Základní a nejdůležitější psychologickou metodou ovlivňování vyslychaného je přesvědčování (*persuase*). To spočívá ve snaze překonat záměr vyslychané osoby vypovídat lživě využitím verbálních i nonverbálních prostředků, a to přesvědčením, že jí zaujatý postoj je nesmyslný a neúčelný, a upozorněním na možné následky křivé výpovědi nebo křivého obvinění. K tomu účelu lze předkládat racionální argumenty, klást otázky, které by dotyčného vyprovokovaly k zamyšlení a změně postoje, apelovat na rozum a city (*interogativní přesvědčování*) či nepřímo působit bagatelizováním. Protože přesvědčování může snadno sklouznout k nezákonným formám ovlivňování, považují za prospěšné věnovat tomuto problému větší pozornost.

Předpokladem pro rozlišení metody přesvědčování od metod donucování a nedovolené manipulace je spoluúčast přesvědčovaného (recipienta). Zatímco v druhém případě přesvědčovatel staví přesvědčovaného do role pasivního objektu donucovacího působení, v prvním případě se předpokládá aktivní zapojení se přesvědčovaného do

---

¹⁷ Ve fázi přípravného řízení a výslechu jakožto nejdůležitějšího vyšetřovacího úkonu této části trestního řízení je více než jindy nutno dodržovat zákonem deklarované zásady trestního řízení jako zásadu presumpce neviny, právo na spravedlivý proces, právo vyjadřovat se ke všem důkazům, právo obviněného odepřít výpověď atd.

procesu přesvědčování, a tím formování přesvědčení jak ze strany přesvědčovatele, tak ze strany recipienta.

Aktivní spoluúčast recipienta stejně jako výsledný produkt ovlivňování – přesvědčení – se vyznačuje těmito znaky:

- *Dobrovolnost*

Přesvědčování předpokládá dobrovolné, tj. bez použití jakékoli formy přímého či nepřímého donucování (viz dále) rozhodování o zaujetí stanoviska. Osobě musí být dána možnost rozhodnout se, zda přijme předkládaný názor či jej odmítne. Zároveň si musí být vědoma, že za svou volbu nebude nijak trestána.

- *Zainteresovanost*

Je třeba brát ohled na to, jaký osobní význam pro dotyčného předkládaná informace má a jak ji on sám zpracovává. Proto bychom měli hledat důvody, proč by daná informace měla zajímat zrovna přesvědčovanou osobu, jaký účel a smysl pro ni má a těmito argumentovat. Na základě toho pak přesvědčovaný subjektivně hodnotí předložený fakt. Pokud jej vyhodnotí jako užitečný pro své zájmy, je dán prostor pro přijetí předkládaného stanoviska.

- *Zúčastněnost*

Úspěch v přesvědčování do značné míry závisí také na tom, jakou měrou je osoba schopna přijímat a odmítat různé způsoby ovlivnění, tj. jak je schopna přijímat cizí stanovisko resp. přizpůsobit mu stanovisko své.

- *Subjektivní jistota*

Subjektivní jistotu lze chápat jako cíl, kterého chceme přesvědčováním dosáhnout. Protože se jedná o jednu ze základních lidských potřeb, je žádoucí její uspokojení. Toho lze dosáhnout nabytím přesvědčení. Přesvědčování nabývá na významu tehdy, pokud má osoba zaujmout stanovisko ohledně poznatku, který si nemůže sama bezprostředně ověřit.

- *Odůvodněnost*

Aby člověk nabyl o něčem přesvědčení, musí ho pokládat za správné nebo pravdivé. Nemáme-li možnost ověřit si správnost či pravdivost tvrzení, výsledkem může být nejen subjektivní nejistota, ale i domněnka o správnosti či pravdivosti, tedy přesvědčení.

Demonstrování

Tento způsob ovlivňování spočívá v působení materiální realitou na smyslové vnímání osoby. Toto působení může nabývat různých forem podle toho, jakého efektu chceme dosáhnout. Chceme-li vyvolat nějaký psychický zážitek, doporučuje se materiální podněty předkládat. Je-li cílem naopak nějakému zážitku předejít, materiální podněty by měly být eliminovány. Změna psychického zážitku příjemce si zase žádá výměnu materiálních impulzů. Na rozdíl od přesvědčování, kde se působí verbálními prostředky, demonstrování patří mezi neverbální metody. Rozdíl je také v předpokládané účasti příjemce působení. Smyslové vnímání je často neúmyslné, nezávislé v kontrastu s předpoklady dobrovolnosti, zúčastněnosti a zainteresovanosti v případě přesvědčování. Mohlo by se zdát, že z tohoto pohledu je metoda demonstrování účinnější než přesvědčování, protože ke změně názoru stačí předložit důkaz, ovšem je třeba brát v potaz, že ne vždy lze všechno dokázat a právě v takových případech může být metoda přesvědčování mnohem nápomocnější.

Klasickým příkladem použití demonstrování je předkládání důkazů osobě podrobené výslechu za účelem změny jejího stanoviska vypovídat lživě.

Objasňování

Objasňování je takový způsob ovlivňování člověka, kterým získává určité vědomosti, s jejichž pomocí lze působit na jeho myšlení a rozhodování. Jako příklad lze uvést snahu o změnu postoje vyslýchaného působením informací a vysvětlováním významu částí výpovědi pro vyslýchaného samotného, pro ostatní účastníky či pro objasnění spáchaného skutku.

Na rozdíl od přesvědčování používáme jako nástroj ovlivnění vědomosti, tj. poznatky ověřitelné logickou analýzou faktů (objasňováním), nikoliv jistotu/nejistotu o správnosti a pravdivosti tvrzení. Zásadní odlišností je také zacházení s fakty – při přesvědčování má význam jejich subjektivní hodnocení, zatímco základem objasňování je pochopení faktů a vzájemných vztahů mezi nimi vyžadující určitý práh intelektu. Jako poslední bych zmínila, že přesvědčování je mnohem více vnímáno jako osobní zájem přesvědčovatele. Důvodem toho je, že člověk se cítí oklamán, ukáže-li se, že mu přesvědčovatel lhal, a celou věc spatřuje jako jeho morální prohřešek, zatímco zjistí-li, že objasňovaná skutečnost je nepravdivá, pokládá to za omyl.

Užití příkladu

Využije-li vyslychající ve snaze odvrátit tendenci vyslychaného vypovídat lživě informace o předchozích zkušenostech s podobnými případy, výsledky nespolupracujících osob a jejich výsledky, jedná se o metodu užití příkladu neboli exemplifikace. Smyslem této psychologické metody je přimět osobu napodobovat chování a jednání druhých osob. Obecnou motivací podléhat tomuto vlivu je přesvědčení, že chováme-li se jako většina ve stejné situaci a tak, jak se to v dané situaci očekává, setkáme se s kladným ohlasem a naopak. V průběhu výsledku tak vyšetřovatel může odkazovat na různé případy, kdy vyslychající odmítali spolupracovat a byli nuceni nést následky nebo naopak na spolupracující osoby, kterým bylo odměnou přihlídnutí k této okolnosti při stanovení trestu nebo třeba urychlení či ukončení psychického náporu při výsledku svědka.

Na rozdíl od nástroje přesvědčování, tedy slova, při použití příkladu působíme živým modelem. To je ale zároveň i nevýhoda této metody, protože jako příklad lze použít pouze to, co existuje, příp. existovalo. Tedy stejné omezení, kterým je limitována možnost ovlivňování demonstrováním. Podobná je i možnost ovlivňování z hlediska dobrovolnosti a záměrnosti ve srovnání s persuasí. Zatímco ve druhém případě má primární význam aktivní účast recipienta, k napodobování příkladu může docházet i nezáměrně a neuvědomovaně.

Nutno varovat, že tato metoda může být zneužita i k nepřijatelnému psychologickému působení. Jako příklad lze uvést případ, kdy je vyslychanému lživě sděleno, že jeho spolupachatel se již k činu doznal a že by měl tedy ve svém zájmu přestat zapírat.

3.4.2 Právně nepřijatelné metody ovlivňování

Metodami, které by měly být zapovězeny v průběhu výsledku, rozumíme ty praktiky, kterým je společný charakteristický rys – neoprávněný nátlak. K takovým nedovoleným metodám se řadí hlavně sugesce a donucování, přímé či nepřímé¹⁸. Užití

---

¹⁸ Rozhodnutím R 25/1990-III. bylo jako nedovolený nátlak uznáno „provádění výsledku obviněného za záměrně vytvořených okolností, výrazně nepříznivě ovlivňujících jeho psychický stav, jako je např. výslech bezprostředně následující po dlouhodobé eskortě obviněného uskutečňovaný po dlouhou dobu i v nočních hodinách za aktivní účasti většího počtu vyslychajících“.

takových nepřipustných postupů může být podstatnou vadou výsledku vedoucí k absolutní neúčinnosti důkazu.

Donucování

Problematika nepřipustného ovlivňování je natolik významná, že dokonce TrŘ obsahuje v § 92 odst. 1 výslovný zákaz jakéhokoli donucování obviněného k výpovědi nebo k doznání a povinnost šetřit při výsledku jeho osobnost. Jedinou výjimkou ze zákazu použití výpovědi získané nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení je její použití proti tomu, kdo sám takové donucení nebo hrozby použil, stanovená § 89 odst. 3 TrŘ.

Donucování lze definovat v kontrastu s přípustnou metodou ovlivňování – přesvědčováním a jejím základním předpokladem – maximální dobrovolností při přejímání názoru druhého. Nemůže-li osoba dobrovolně odmítnout nebo přijmout prostředek, kterým se na ní působí, jedná se o donucení, ať už je příčinou nemožnosti projevit skutečnou vůli hrozba, zastrašování nebo násilí. Všechny projevy donucování lze rozdělit do dvou forem. Přímým donucováním se rozumí neoprávněný nátlak přímým zastrašováním, výhrůzkami nebo hrozbou trestu. Při nepřímém donucování je dotyčnému sice formálně dána možnost volby mezi různými variantami, ale ty jsou formulovány tak, aby si zvolil tu možnost, kterou preferuje donutitel. Jiným příkladem může být situace, kdy jsou předloženy různé alternativy a je na dotyčné osobě, aby si některou z nich vybrala, ovšem není jí dán dostatečný časový prostor pro poznání všech, tedy dostatečné zvážení volby. Nepřímým donucováním může být i nedostatečný přísun informací jako podklad pro rozhodování nebo jejich zkreslení.

Sugesce

Sugescí rozumíme ovlivňování myšlení či představ druhé osoby, kterému tato osoba neúmyslně a nevědomě podléhá, a tudíž není schopna jej kontrolovat. Výsledkem je „*nekritické přijetí cizí myšlenky*“ (Grác, 1985, s. 35). Sugestibilita je „*schopnost přijímat nekriticky, automaticky a bezděčně cizí názory za své a převádět je do vlastního chování a prožívání*“ (Čírtková, 1998, s. 207). Vyjadřuje míru podléhání sugesci. Zvýšená sugestibilita je vlastnost charakteristická převážně pro osoby starší a děti. Zároveň však může být projevem některých duševních chorob.

V podmínkách výslechu hrozí ovlivnění výpovědi jednak obecnou sugescí, která se může projevat již v průběhu procesu utváření výpovědi např. vlivem denního tisku, informacemi od svědka nebo jednáním vyšetřovatele v průběhu výslechu. Zvláště bych zdůraznila užití tzv. sugestivních a kapciózních otázek, které TrŘ k zachování zákonnosti trestního řízení zapovídá jak v případě výslechu obviněného¹⁹, tak svědka²⁰. V případě výslechu svědka zákon sice výslovně zakazuje pouze používání sugestivních otázek, nicméně je třeba se přiklonit k názoru, že nepřipustné jsou nepochybně i otázky kapciózní (Šámal et al, 2005, Císařová et al, 2006). Sugestivními otázkami jsou vyslýchanému předkládány okolnosti, které mají být teprve z jeho výpovědi zjištěny. Nejrizikovější z hlediska sugestibility jedince je pokládání uzavřených otázek. V takových případech se totiž vyslýchanému nabízí varianty odpovědí, čímž je přinucen odpovědět určitým způsobem, i když by sám odpověděl jinak. Z hlediska sugescie představuje nejproblematictější formu uzavřených otázek tzv. *dichotomická otázka*, která nutí tázaného odpovědět pouze ano či ne pro potvrzení či vyvrácení předložených informací, čímž se otvírá prostor pro možná zkreslení skutečností významných pro objasnění skutku (např. „*Byl s vámi na místě činu ozbrojený pan X?*“? Dotyčný ví, že pan X byl přítomen na místě činu, ale neví, zda byl v dané chvíli ozbrojen. Formulace otázky ho však nutí ke kladné odpovědi, čímž potvrdí i to, že dotyčný byl ozbrojený). Pro minimalizaci podobných rizik je doporučováno pokládání otevřených otázek, prostřednictvím kterých může vyslýchaná osoba odpovědět nezávisle na představách osoby vyslychající (např. „*Kdo další byl s vámi na místě činu?*“). K sugestivnímu ovlivnění ze strany vyslychajícího může dojít i bezděčně, bez jeho vědomí. Právě v takových případech nabývá pečlivá protokolace na významu, protože umožňuje detekovat podobné zdroje zkreslení výpovědi a nachází své uplatnění při posuzování věrohodnosti výpovědi.

Sugestivní otázky odlišujeme od tzv. kapciózních otázek (úskočných), které „*předstírají skutečnost nepravdivou, klamavou, nebo předpokládají skutečnost obviněným dosud nepotvrzenou, přičemž obviněného svádějí, aniž by to pozoroval, k odpovědi, kterou si vyslychající přeje*“ (Šámal, 2005, s. 770). Jsou záměrně

---

¹⁹ § 92 odst. 3: „*Otázky musí být kladeny jasně a srozumitelně bez předstírání klamavých a nepravdivých okolností; nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět.*“

²⁰ § 101 odst. 3: „*... Svědkovi nesmějí být kladeny otázky, v nichž by byly obsaženy okolnosti, které se mají zjistit teprve z jeho výpovědi.*“

formulovány tak, aby zakrývaly svůj pravý smysl, kterým je donucení vyslýchaného, aby vyjevil něco, co vyjevit nechtěl, např. aby se proti své vůli k něčemu přiznal. Jejich účelem je oklamat adresáta otázky (např. „*Proč jste zabil svého otce?*“ v případě, kdy pachatelství dotazované osoby nebylo dosud vyšetřováním prokázáno; „*Co si myslíte o tom, že vás svědek označil jako pachatele?*“ za předpokladu, že svědek žádné takové sdělení neposkytl).

Pokládání sugestivních a kapciózních otázek je považováno za jednu z forem nepřímého donucení a je v průběhu výslechu nepřípustné s ohledem na jejich způsobnost navádět vyslýchaného odpovědět určitým způsobem bez ohledu na jeho vůli. Takové podněcování je v rozporu s oprávněním obviněného nemluvit pravdu. Užití popsaných otázek by mělo negativní dopad na důkazní hodnotu podané výpovědi a její použití v trestním řízení. Neff (1995) ve svém článku vyjadřuje názor, že v případě porušení zákazu kladení sugestivních či kapciózních otázek by měl být výslech jako procesní úkon stížen celkovou neúčinností.

4 Kriminalisticko-taktické postupy působení na vyslýchaného

„Kriminalisticko-taktické postupy jsou nástroji poznání skutkového stavu při odhalování, objasňování a vyšetřování trestných činů a kriminalisticky významných událostí“ (Porada et al, 2001, s. 40). Jedná se o doporučení vypracovaná kriminalistickou taktikou na základě využití poznatků jiných vědních disciplín, zejména psychologie. Protože se jedná o postupy, které jsou způsobilé ohrozit občanská práva a svobody, předpokládá jejich užití orgány státního donucení zákonný způsob provedení. Přestože zákon nepostihuje všechny taktické postupy, musejí být v souladu s ústavním pořádkem ČR, právními normami nižší právní síly, zásadami trestního řízení i kriminalistiky, jakož i normami etickými. Za nezákonné jsou považovány taktické postupy využívající lsti a násilí.

4.1 Základní taktické postupy psychologického působení

Využívajíc poznatků z obecné psychologie pro volbu taktiky výslechu, rozlišuje kriminalistická taktika tzv. základní taktické postupy a tzv. dílčí (zvláštní) taktické postupy.

Taktikou výslechu se v kriminalistickém slova smyslu rozumí *„systém aplikovaných nejefektivnějších taktických postupů pro řešení obecné úlohy výslechu, za kterou považujeme získání pravdivé a úplné výpovědi“* (Porada et al, 2001, s. 351). Takovými základními taktickými postupy, které mohou být využity v případech problémových nebo konfliktních situací jsou:

4.1.1 Formování psychologického kontaktu

Jedním z nevýznamnějších předpokladů získání pravdivé výpovědi je navázání psychologického kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným v úvodní části výslechu. Jak již bylo řečeno, v této fázi vzniká na pozadí neuvědomované interpersonální percepce obraz o druhém člověku. Abychom již od počátku výslechu motivovali vyslychanou osobu k úplné a pravdivé výpovědi, je třeba vhodným způsobem působit na její psychiku.

Nedojde-li k navázání psychologického kontaktu, a to z důvodu silné motivace vyslýchaného vypovídat lživě, mluvíme o psychologickém střetu (konfliktu) mezi zájmy vyslýchaného a vyslýchajícího. Takovou konfliktní situaci je třeba řešit využitím taktického postupu *Psychologické působení na lživě vypovídajícího* detailněji popsaného níže.

4.1.2 Analýza výpovědi v průběhu výslechu

Úlohou tohoto taktického postupu je odhadovat věrohodnost výpovědi a současně aktuální postoj vyslýchaného. Spočívá v průběžném rozboru informací sdělených vyslýchanou osobou, jejich porovnávání s dosud získanými důkazy a informacemi nedůkazního charakteru, odhalování neúplnosti výpovědi, vnitřních rozporů a jejich vyjasňování. Ačkoli analýza probíhá od úvodní části výslechu po jeho skončení, zásadní význam má v monologické fázi výslechu. Průběžné výsledky slouží k přizpůsobení taktiky pokračujícího výslechu.

4.1.3 Pomoc vyslýchanému k překonání zdánlivě zapomenutého, subjektivních nedostatků reprodukce a chybných vzpomínek

Protože se jedná o problematiku značně rozsáhlou a zároveň pohybující se za hranicemi záměru této práce, omezíme se pouze na konstatování, že v tomto případě musí vyslýchající čelit takové výslechové situaci, kdy vyslýchaná osoba chce podat úplnou a pravdivou výpověď, přesto však je výsledný produkt výslechu v rozporu s objektivně zjištěnými fakty. Příčinou je neuvědomělá deformace informací ve vědomí člověka v průběhu formování výpovědi (např. neuvědomělé vzpomínkové mezery, mezery vyplněné jiným obsahem, časové posuny atd.). Kriminalistická taktika přichází s mnoha konkrétními praktickými doporučeními, kterými lze napomáhat odstranění příčin podobných zkreslení výpovědi.

4.1.4 Psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi

V závislosti na typu výslechové situace je volen konkrétní taktický postup výslechu. Na rozdíl od výše popsané výslechové situace, kdy je taktika výslechu zaměřována na proces vybavování a odstranění nedostatků paměti, v tomto případě se

jedná o konflikt mezi zájmy vyslychajícího (objektivně zjistit skutkový stav případu) a osoby vyslychané (uvádět smyšlené informace ve snaze mařit objektivní zjištění materiální pravdy, tj. podávat nepravdivou výpověď). Účelem tohoto taktického postupu je změnit nekooperativní stanovisko vyslychaného a stimulovat jeho ochotu vypovídat pravdivě, a to působením na emocionální, myšlenkové a volní procesy osoby podrobené výslechu. Použitelný je jak v případě svědka, tak obviněného. Podstata postupu spočívá v tom, že nabude-li vyslychající orientačním odhadem věrohodnosti výpovědi v průběhu výslechu důvodné podezření, že osoba vyslychaná vypovídá lživě, je jeho úkolem odhalit příčinu takového chování a přizpůsobit tomu taktiku výslechu. Pro překonání motivace vyslychaného lhát slouží tzv. dílčí taktické postupy, kterými se detailněji zabýváme v dalších částech této práce.

V závislosti na intenzitě konfliktu můžeme rozlišovat tzv. konfliktní situace s mírným soupeřením a konfliktní situace s ostrým (vyhroceným) soupeřením (Protivínský et al, 1987). Od tohoto dělení se odvíjí charakter užití a kombinace různých dílčích taktických postupů.

4.2 Dílčí taktické postupy překonávání lživé výpovědi

Účelem těchto postupů je vhodné psychologické působení na city, rozum a čest vyslychaného ve snaze přesvědčit ho o nesmyslnosti a neudržitelnosti jeho ulpívání na lživých sděleních a překonat tak jeho orientaci vypovídat lživě. K tomuto cíli je možno využívat jednotlivé postupy samostatně nebo ve vhodných kombinacích, kdy se psychologické působení umocňuje.

Mezi dílčí taktické postupy překonávání lživé výpovědi Porada et al (2007) řadí:

- odhalení, objasnění a odstranění příčin motivujících lživou výpověď;
- stimulování kladných vlastností vyslychaného;
- využití emocionálního napětí vyslychaného;
- využití vnitřních rozporů výpovědi a rozporů mezi výpovědí a jinými důkazy;
- využití reflexivních úvah lživě vypovídajícího;

4.2.1 Odhalení, objasnění a odstranění příčin motivujících lživou výpověď

Obecně je známo, že každá lživá produkce je výsledkem určité motivace. Cílem tohoto taktického postupu je zaměření se na takové možné příčiny a jejich odstranění a přispět tak k odstranění bariér, které zabraňují vyslýchané osobě vyjevit pravdu. Proces spočívá jak v analýze výpovědi v průběhu výslechu, tak i v podrobném prozkoumání dosud dostupných důkazů. Po zhodnocení a vzájemném srovnání vyšetřovatel pověřený výsledkem sestaví tzv. model motivace lživé výpovědi a jeho příčin (Porada et al, 2001). Další výslechovou taktiku pak zaměří na prověření své hypotézy. Jestliže se vytipované příčiny ukáží jako opodstatněné a shledá-li je vyslýchající odstranitelnými, začne s osobou vyslýchanou pracovat na jejich odstranění. Základním předpokladem pro dosažení takového cíle je vybudování dostatečné důvěry vyslýchaného ve vyslýchajícího. Jistou zárukou ochrany vyslýchaného a účinný nástroj k odstranění nevole vypovídat představuje ustanovení § 55 odst. 2 TrŘ o utajení totožnosti svědka. To se při výslechu aplikuje tehdy, hrozí-li svědku nebo jeho osobě blízké v souvislosti s podáním svědeckví závažná újma na zdraví nebo jiné závažné porušení jejich práv, pokud jejich ochranu nelze zajistit jinak. Dále se nabízí užití tzv. modulátoru hlasu umožňujícího změnit hlas vypovídající osoby.

4.2.2 Stimulování kladných vlastností vyslýchaného

Tento taktický postup je nejlépe využitelný zejména v případech, kdy vyslýchaná osoba, svědek nebo obviněný, osciluje mezi rozhodnutím sdělit relevantní skutečnosti podle pravdy nebo je buď úplně zamlčet, nebo o nich zalhat a podat tak nevěrohodnou výpověď. V takovém případě by měl být vyslýchající veden snahou přimět ho přiklonit se k pravdivé výpovědi využívaje souboru jím uznávaných mravních hodnot a tzv. vyšších mravních citů. Těmi chápeme city jako upřímnost, lítost, stud, důstojnost, čest apod., které prožívá lhoucí svědek při morálním hodnocení svého záměru vypovídat lživě nebo lhoucí obviněný, který z morálního hlediska posuzuje protispolečenské jednání, kterého se dopustil, a jeho následky.

Vycházíme z předpokladu, že u osoby, která si za svůj život osvojila jisté morální zásady, vzniká vnitřní konflikt, jestliže v konkrétním případě jedná a zaujímá postoj v rozporu s těmito zásadami (lže, obhájí protispolečenský čin). Úkolem

vyslýchajícího je apelovat na charakterové vlastnosti dotyčného a stimulovat v něm pocit, že z morálního hlediska je jeho jednání nepřipustné. Tedy motivovat ho, aby jeho mravní city převážily nad vůlí sdělovat lživé produkce a donutit ho tak začít vypovídat pravdivě.

Předpokladem dosažení uspokojivých výsledků pomocí této metody je, že si vyšetřovatel pověřený vedením výslechu ještě před začátkem výslechu opatří dostatek materiálu s osobními daty vyslychané osoby, které mu umožní dostatečně poznat její osobnost a mravní základ. Zároveň může posloužit jako zdroj konkrétních informací z historie vyslychaného, které může vyslychající využít v průběhu výslechu ke stimulaci jeho kladných vlastností, např. účast ve veřejném životě, členství v prospěšných spolcích, udělená ocenění atp.

4.2.3 Využití stavu emocionálního napětí

Psychologickým zkoumáním bylo zjištěno, že dopuštění se protispolečenského jednání, stejně jako přítomnost u takového jednání, vyvolává u každé duševně zdravé osoby stav emočního napětí (Porada et al, 2001). Tento vnitřní tlak se násobí, je-li osoba vystavena nutnosti vrátit se k oné události v průběhu výslechu. Tohoto jevu může využít vyslychající jak při výslechu svědka, tak obviněného.

Emoční napětí vzniká u svědka jednak z toho důvodu, že má před orgánem činným v trestním řízení vypovídat o trestném činu někoho jiného, a jednak z pocitu odpovědnosti za výpověď, ke které je vyšetřovatelem předvolán. Jestliže udržuje vyslychající osobu vyslychanou v přiměřeném napětí tím, že jí zdůrazňuje význam její výpovědi, zvyšuje pravděpodobnost, že jí přiměje podat úplné a pravdivé svědectví. U některých svědků je však třeba emoční vypětí naopak snížit, a to tehdy, pokud nejsou pro silné emoční vzrušení schopni uspokojivě vypovídat.

Emoční napětí u obviněného vzniká jako reakce na spáchaný trestný čin a vnitřní konflikt, který jeho následkem musí řešit. Na jedné straně vědomí, že spáchal protiprávní čin a že mu za něj hrozí trest, na druhé straně obava z tohoto trestu, dohady, zda se mu podaří oklamat vyšetřovatele a přesvědčit ho o své nevině a vyhne se tak trestu. Výraznější emoční napětí lze zpravidla pozorovat u prvopachatelnů a osob, které spáchali závažnější trestný čin, naopak slabší je v případě, jestliže osoba spáchala méně závažný trestný čin nebo se jedná o recidivistu (Protivínský et al, 1987). Protože emoční

napětí jako následek trestného činu je nejsilnější ihned po jeho spáchání a postupem času toto napětí opadá (a s ním i jeho využitelnost ve výslechové praxi), je důležité bez zbytečných průtahů najít pachatele a provést první výslech co nejdříve po jeho zadržení. Tento taktický postup však lze aplikovat i v případech, kdy je pachatel vypátrán až po pár měsících. A to z toho důvodu, že po takové době už nebývá připraven čelit obviněním lživými argumenty. Stav emočního napětí u něj vyvolává překvapení a nepřipravenost. Správným taktickým postupem může vyslychající zasáhnout do řešení vnitřního konfliktu a zvýšit napětí natolik, že se osoba přestává kontrolovat a nabývá přesvědčení, že podáním pravdivé výpovědi se tohoto tísnivého pocitu zbaví. Prohlubovat, resp. udržovat stav emočního napětí může vyslychající poskytováním informací v průběhu výslechu nebo naopak záměrným zatajováním těch, které obviněný dlouho očekává (Protivínský et al, 1987).

Při použití této taktiky si však vyslychající musí být vědom toho, že jakmile opadne prvotní šok a napětí a dotyčný začne uvažovat klidněji, může začít zpochybňovat původní výpověď nebo dokonce napadat zákonný průběh výslechu a užití metody. Řádným provedením výslechu, jeho zaprotokolováním podle zákonných požadavků, příp. dokumentací audiovizuální technikou, a bezprostředním prověřením pravdivosti údajů uvedených ve výpovědi např. prověrkou výpovědi na místě nebo domovní prohlídkou lze celkem úspěšně čelit podobným pokusům.

4.2.4 Využití vnitřních rozporů výpovědi a rozporů mezi údaji vyslychaného a jinými důkazy

Obecně je tento způsob překonání orientace vyslychaného vypovídat lživě mezi profesionály považován za velmi účinný, a tudíž je často využíván. Jeho využití si však žádá důkladnou detailní protokolaci průběhu každého výslechu a výpovědi, aby výsledky postupu nemohly být později zpochybňovány. Psychologické působení na vyslychanou osobu v tomto případě spočívá ve využití systému logických operací s cílem navést lhoucí osobu k závěru, že její tvrzení v jedné výpovědi nebo ve více výpovědích získaných opakovanými výslechy jsou natolik rozporuplná mezi sebou nebo odporující dosud získaným důkazům, že nemá cenu na nich dále trvat a osobě nezbývá než opustit svůj původně zvolený postoj. Ve zkratce lze říci, že účelem tohoto

taktického postupu, který autoři Matiašek, Soukup a Bárta (1968) označují jako taktiku *postupného usvědčování*²¹, je nechat osobu, která lže, zamotat se do vlastních lží.

Líčí-li někdo něco, co skutečně subjektivně vnímal, tedy říká-li pravdu, při opakovaném sdělení zpravidla nedochází k podstatné modifikaci dříve vylíčeného. Naopak má-li zopakovat něco, co si vymyslel, jeho vzpomínky nejsou tak přesné, lež si pamatuje jen rámcově. Výsledkem je, že nové sdělení se ve lživých částech podstatně liší od toho původního a vznikají tak rozpory mezi jednotlivými výpověďmi. Na lživou výpověď však může ukazovat i opačný jev. Jsou-li výpovědi do posledního detailu totožné, může to svědčit o tom, že se vyslýchaný lživé sdělení naučil nazpaměť.

Začnou-li se ve výpovědi, zejména při opakovaném výsledku, objevovat rozpory, neměl by vyslychající ihned zasahovat a požadovat jejich vyjasnění. Naopak by na sobě neměl dát znát sebemenší pochybnosti o věrohodnosti vyslychaného. Tak má osoba vyslychaná prostor rozvíjet svou lživou výpověď a k její škodě vytvářet mnohem závažnější rozpory ve výpovědi. Jakmile se tyto rozpory stanou dostatečně prokazujícími lži uvnitř výpovědi, začne je vyslychající předkládat osobě vyslychané a žádat ji, aby byly zdůvodněny. Je doporučováno, aby se postupovalo od méně závažných nesrovnalostí po zvlášť závažné rozpory, a to z toho důvodu, aby se předešlo tomu, že vyslychající přejde k nové lživé výpovědi (Protivínský et al, 1987).

Rozpory mohou vznikat nejen uvnitř výpovědi nebo mezi různými výpověďmi z opakovaných výsledků, ale i při srovnání sdělení vyslychaného a poznatků získaných dosud proběhlým vyšetřováním. Využitím rozporů mezi výpovědí a jinými důkazy lze nejméně psychologicky působit na zvolený postoj vyslychaného (Protivínský et al, 1987). Aby jeho výsledky nemohly být později zpochybněny, je nutno pečlivě prověřit spolehlivost důkazů, které mají být předloženy k vysvětlení rozporů. Zároveň se musí vyslychající dotázat vyslychaného všude tam, kde vznikají rozpory, zda na svém tvrzení trvá. Pokud ten své sdělení potvrdí, může mu vyslychající předložit důkazy, které jsou v rozporu s jeho výpovědí, a žádat o objasnění takových rozporů. Zvlášť významný je způsob kladení otázek. Ty by měly být pokládány v logickém sledu a navazovat na předchozí odpovědi. Výsledkem logické demonstrace je pak potvrzení verze vyslychajícího podložená neotřesitelnými důkazy a zamítnutí lživé verze vyslychaného.

---

²¹ Autoři dále zmiňují taktiku tzv. *přímého útoku*, která může být účinná zejména tehdy, je-li pachatel dopaden bezprostředně po činu, kdy ještě nemá dostatečně promyšlenou nepravdivou výpověď na svou obhajobu.

K zefektivnění tohoto postupu může přispět, jsou-li pro potřeby výsledku důkazy předkládány na místě činu či jejich nálezů, při konfrontaci, vyšetřovacím experimentu nebo rekognici.

Dostane-li se výpověď do rozporu s objektivně zjištěnými a prokázanými fakty, doporučuje se předkládat důkazy těmito způsoby:

- ***Předkládání důkazů v logickém sledu***

V rámci tohoto postupu jsou důkazy předkládány v logické návaznosti tak, aby ve svém celku dávaly obraz určitých skutečností, který je jednoznačně v rozporu se stavem popsaným vyslychaným. Přitom nezáleží na tom, zda se jedná o důkazy stejné nebo odlišné důkazní síly. Jakmile vyslychaný dojde k přesvědčení, že jeho verze odporuje logice předložených důkazů, nezbyvá mu než upustit od svého lživého tvrzení.

- ***Předkládání důkazů narůstající síly***

Oproti předešlému taktickému postupu pracuje vyslychající s různou důkazní silou důkazů. Vyslychaný je nejprve seznamován se zjištěnými fakty více méně nepatrnými. Postupně jsou mu odhalovány významnější poznatky a nakonec důkazy s rozhodující důkazní silou. Pod tíhou stupňující demonstrace důkazů je lhouti člověk udržován v nejistotě a silném napětí, zda proti jeho tvrzení bude podán ještě pádnější důkaz. Zároveň pocítuje bezvýchodnost situace, protože není schopen podat pádný protiargument stupňující síle usvědčujících důkazů. V některých případech pak už jen postačí výzva, aby dotyčný přestal trvat na své lživé výpovědi.

- ***Předkládání pouze rozhodujících důkazů***

Ačkoli tato metoda může být velmi účinná, není vhodné ji použít ve všech případech. Nejefektivněji může být využita v případech, kdy osoba u výsledku váhá, zda bude mluvit pravdu či lhát. Nejčastěji v případech, kdy se jedná o prvořadatele, z jehož předchozího života lze usuzovat, že svého činu lituje. Je-li ihned na počátku předložen rozhodující důkaz, snadno a rychle lze váhající osobu přesvědčit k pravdivé výpovědi.

- ***Předkládání celého souboru důkazů***

Má-li vyslychající před započítím samotného výsledku dostatek důkazů, může již v počáteční fázi výsledku předložit celý soubor takto nashromážděných důkazů vyslychanému, a tím přesvědčit osobu, která se chystala lhát či už dokonce lživě

vypovídat začala o nesmyslnosti jejího jednání. Není doporučováno používat tento postup v případech recidivistů, kteří se mohou častým stykem s výslechovou praxí stát obratnými lháři, u nichž by zmíněný postup nebyl nápomocný (Konrád et al, 2008).

Vyjevení rozporů lhocí osobě a neústupnost v podobě trvání na jejich vyjasnění má značný vliv na psychické pochody a způsobuje zvýšení emočního napětí vyslýchaného. Proto lze tento postup velmi dobře kombinovat s výše zmíněnou taktikou využití emoční nerovnováhy.

4.2.4.1 Opakovaný výslech

V souvislosti se shora popsáním postupem považují za nutné věnovat pozornost problematice opakovaného výslechu. Podle mého názoru se jedná o do značné míry kontroverzní úkon, který se na jednu stranu může zdát velmi nápomocným v odhalování lhocích osob a jejich lživých výpovědí, zároveň je však trnem v oku mnoha psychologů.

Situace, kdy je třeba z rozličných důvodů opakovat výslech osob, které už byly jednou výslechu podrobeny a jejich výpověď zaprotokolována, jsou v policejní praxi velmi časté. Kriminalisté totiž vycházejí ze tří premis, a to:

- 1) Reprodukované informace se lépe uchovávají v paměti (z pohledu posuzování věrohodnosti výpovědi je proto velmi podezřelé chování vyslýchaného, který tvrdí v průběhu druhého výslechu, že si nevzpomíná na věci, které uvedl již v první výpovědi).
- 2) Opakovaný výslech může sloužit k doplnění mezer ve výpovědi z prvního výslechu, na které si vyslýchaná osoba nevzpomněla.
- 3) Opakovaným výslechem lze zaregistrovat a zaprotokolovat ty informace, které nebyly zachyceny v průběhu prvního výslechu.

Z pohledu psychologie je však možno kontrovat zdůrazněním jevů, se kterými je třeba při provádění opakovaných výslechů počítat. Jedná se o procesy, které mohou vést ke zkreslení výpovědí, tedy ke zpochybnění spolehlivosti opakovaných výslechů z hlediska posuzování věrohodnosti výpovědi.

Primárně je třeba brát na vědomí tzv. reprodukci reprodukováného. Při opakovaném výslechu má vyslýchaná osoba tendenci uvádět to, co již sdělila

v prvním výslechu, nikoliv to, co skutečně vnímala svými smysly. Zároveň mohou do nové výpovědi pronikat chyby, které vznikly v průběhu prvního výslechu, jako např. vlivy sugestivních otázek. Ve snaze zabránit podobným zkreslením, doporučuje se změnit pořadí otázek nebo pokládat detailnější dotazy. Vyslýchající by v žádném případě neměl na začátku opakovaného výslechu vyzvat osobu, aby zopakovala svou výpověď nebo se jí dotazovat, zda potvrzuje svou předešlou výpověď. Na utváření výpovědi má také značný vliv to, že v době mezi dvěma výslechy se může osoba více seznámit s fakty a detaily případu (tzv. nánosy či překrytí výpovědi) (Protivínský, Prerad, 1978) nebo může být ovlivňována zainteresovanými osobami. V obou případech mohou vznikat více či méně významné rozpory ve výpovědi. Ze shora uvedených důvodů lze konstatovat, že na opakovaný výslech by měl být každý připraven a poučen stejně jako na výslech prvý (Čírtková, 2004).

Z pohledu viktimologie je nejdiskutovanější opakovaný výslech obětí trestných činů. Zvláště kritizovanými jsou výslechy sexuálně zneužívaných a týraných dětí. Opakovaným popisováním kritické události je oběť nucena znovuprožívat trauma, kterým musela projít, což z psychologického hlediska prohlubuje psychickou újmu způsobenou samotným trestným činem. Dochází zde k tzv. „sekundární viktimizaci“ definované na komunitární úrovni Doporučením (2006) 8 Výboru ministrů na pomoc obětem trestných činů jako „*viktimize, ke které nedochází přímo následkem trestného činu, ale je výsledkem reakce institucí a jednotlivců na oběť*“. Rámcové rozhodnutí Evropské unie o postavení obětí v trestním řízení ukládá státům zajistit vhodná opatření, aby jejich orgány vyslychaly oběti pouze v míře nezbytné pro účely trestního řízení (Rámcové rozhodnutí Rady EU, 2001). Podrobněji jsou požadavky na ochranu obětí trestných činů upraveny četnými doporučeními Výboru ministrů. Kromě detailnější úpravy zavedly kategorii tzv. zvláště ohrožených (zranitelných) obětí. Do této skupiny řadíme vedle dětí osoby tělesně nebo mentálně postižené, staré lidi, oběti domácího násilí, sexuálního násilí, rasového násilí, organizovaného zločinu, terorismu, pronásledované a zavražďované oběti. Jednotlivá doporučení stanoví, jaká opatření je nutno zavést k ochraně těchto zvláště ohrožených osob.

Bohužel musím konstatovat, že český zákonodárce k podobné kategorizaci obětí zatím nepřistoupil. Trž sice zohledňuje ochranu některých skupin svědků, u nichž hrozí, že by mohli vypovídat lživě pod vlivem zainteresovaných osob (viz. *institut*

utajení svědka), ovšem taková ochrana není primárně nasměrována k ochraně psychické integrity oběti jako je tomu u ochrany zvláště ohrožených obětí upravené mezinárodními dokumenty. Jediným příkladem podobné ochrany v našem TrŘ je úprava výsledku nezletilých osob o okolnostech, jejichž ožívování by mohlo mít nepříznivý vliv na jejich duševní a mravní vývoj. V takových případech je třeba v souladu s § 102 odst. 1 TrŘ provést výslech tak, aby ho nebylo nutné v trestním řízení opakovat.

S ohledem na zdroje zkreslení výpovědí a problém sekundární viktimizace se domnívám, že užití opakovaných výsledků by mělo být v trestním řízení omezeno. Jeden z předpokladů takového omezení spatřuji v řádné a pečlivé přípravě výsledku vyslychajícím a jeho průběhu v souladu s pravidly, které stanovují právní normy a zásady kriminalistické praxe.

Dále bych zdůraznila použití audiovizuální techniky pro zachycení průběhu výsledku. V současné době § 55a TrŘ umožňuje pořídit vedle protokolu i zvukový nebo obrazový záznam, který se na technickém nosiči připojí ke spisu. I když lze argumentovat proti praktické využitelnosti záznamové techniky při výsledku (např. argument, že osoba je méně ochotna vypovídat, je-li její výpověď zaznamenávána), výhody audiovizuální dokumentace jsou nesporné. Vedle toho že umožňuje objektivní zachycení výsledkové procedury, což může sloužit k následnému rozboru taktického postupu vyslychajícího, je-li zpochybňována jeho zákonnost, velmi často bývá využíván při posuzování věrohodnosti výpovědi znalcem. Mnohem lépe než z protokolu z něj lze sledovat neverbální projevy vyslychaného, jakož i celkovou atmosféru výsledku. Podrobně je popsáno využití videodokumentace výsledku v čl. 340 Závazného pokynu policejního prezidenta č. 100/2001, který mimo jiné stanoví, že *„v průběhu výsledku se dokumentuje převážně mimika obličeje detailními a polodetailními záběry. Dokumentuje se i gestikulace osoby (pohyby rukou, nohou apod.). Převažujícím záběrem se stává detail obličeje.“*

Nakonec bych ráda nastínila procesní postup, kterým lze omezit nutnost opakovat v hlavním líčení výsledky osob, které byly vyslechnuty již v přípravném řízení. V souladu s ustanoveními TrŘ lze v průběhu dokazování před soudem přečíst protokol o výsledku jen za zákonem daných podmínek. V ostatních případech je nutné provést výslech znovu. Díkce zákona vychází v tomto případě ze zásady bezprostřednosti a ústnosti trestního procesu. Ačkoliv tyto zásady trestního řízení slouží na podporu práva

obviněného na spravedlivý proces, dovoluji si proti nim postavit zájmy oběti trestného činu, která je vystavena reevokaci kritické události před soudem. Přestože náš zákonodárce upřednostnil v tomto střetu zájmů obviněného, v jiných jurisdikcích je tomu naopak. Např. v trestním řízení dle nizozemské právní úpravy se neprovádí opakovaný výslech obviněného ani svědka, jejichž výpověď byla řádně zaprotokolována již v přípravném řízení a jestliže nejsou zvláštní důvody pro jeho znovuprovedení. Soud rozhodne pouze na podkladě protokolů o výslechu provedených v přípravném řízení (Malsch, 2003).

4.2.5 Využití reflexivních úvah lživě vypovídajícího

Tento taktický postup se doporučuje využívat v těch případech, kdy se předpokládá velký zájem osoby vyslychané na tom, jak bude popsán skutkový stav věci. Zvláštností této metody je využití poznatků z oblasti reflexivního myšlení a experimentální postup, při kterém jsou vyšetřovatelem vytvářeny myšlenkové úlohy, které vyslychající může, ale nemusí řešit. Z poznatků výslechové praxe lze abstrahovat vytváření následujících typických myšlenkových úloh:

I. Bezprostředně před výslechem:

- a) myšlenkovou úlohu, kterou vyslychající může řešit na základě navozených asociací tak, že setrvávání v úmyslu lživě vypovídat je z morálního, etického či jiného hlediska nemožné nebo neúčelné a z toho důvodu se rozhodne opustit lživou výpověď;
- b) myšlenkovou úlohu, kterou může lhoucí vyslychaný řešit na základě nedostatečně opodstatněných představ o charakteru a množství nashromážděných informací, které by mohly prokázat nevěrohodnost jeho výpovědi tak, že se raději rozhodne vypovídat pravdivě.

II. V průběhu výslechu:

- a) myšlenkovou úlohu, kterou může lhoucí vyslychaný řešit na základě navozených asociací tak, že s ohledem na množství a průkaznost informací, které má vyslychající k dispozici k posouzení věrohodnosti jeho výpovědi, se zdá neúčelné a neudržitelné setrvávat na lživé výpovědi a z toho důvodu přehodnotí svou orientaci vypovídat lživě;

b) myšlenkovou úlohu, kterou může lživě vypovídající řešit na základě vlivu působení faktu, opaku tak, že vzhledem k nashromážděným důkazům o lživosti jeho výpovědi a informacím, se kterými může vyslychající operovat, se zdá další setrvávání na lživé výpovědi neúčelné a dotyčný raději začne vypovídat pravdivě.

Zároveň však tato taktika klade velké nároky na schopnosti vyšetřovatele, protože ten musí dbát na to, aby se svým jednáním nedopustil nepřipustného ovlivňování vyslychaného, k čemuž může při nesprávném využití této praktiky lehce dojít. Zejména je nutno dodržovat postupy stanovené právními normami a zásadami profesionální etiky. Mezi další záruky zákonnosti tohoto taktického postupu patří:

- vyslychající je schopen odůvodnit závěr, že vyslychaná osoba v průběhu výslechu lže nebo že se chystá vypovídat lživě;
- myšlenková úloha musí být logickým výsledným produktem procesu vyšetřování;
- vyslychaná osoba nesmí být k řešení myšlenkové úlohy donucována, předpokládá se její spontánní jednání popř. nepřímé impulzy;
- objekt nebo jeho substitut, který má být použit k navození asociací, prokazatelně existuje, a to mimo dosah osoby podrobené výslechu a zároveň musí být v určitém vztahu s takovou osobou nebo s vyšetřovanou událostí;
- je zajištěno obecné utajení důkazní situace ve vyšetřování před vyslychaným.

Protivínský et al (1987) rozšiřuje kategorii taktických postupů k překonání orientace vyslychané osoby vypovídat lživě o tyto postupy:

4.2.6 Využití pořadí výslechu několika svědků či spoluobviněných

Má-li vyslychající k dispozici více osob, které mohou vypovídat o skutečnostech významných pro objasnění trestného činu, může toho využít pro získání pravdivých výpovědí.

Základem tohoto postupu je promyšlené stanovení nejvýhodnějšího pořadí výslechů, a to takovým způsobem, aby vyslychající získal pokud možno co nejvíce podkladů pro získávání a hodnocení výpovědí dalších osob. K tomu účelu má postupovat podle následujících pravidel:

- 1) Nejdříve vyslechnout ty osoby, u kterých se předpokládá, že budou vypovídat pravdivě. Jestliže se osoba vyslýchaná později ve své výpovědi rozchází s výpověďmi předešlými, existuje velká pravděpodobnost, že dotyčná osoba lže.
- 2) Nejprve se zaměřit na výsledky osob, které mohou nejlépe reprodukovat dotazovanou skutečnost, tj. osoby, které mohly lépe danou událost vnímat, lépe si ji zapamatovaly a lze se na věrohodnost jejich vyprávění nejlépe spolehnout.
- 3) Především vyslechnout ty osoby, které mohou poskytnout důležité informace o obviněném, poškozeném nebo o ostatních svědcích a jejich vzájemných vztazích.
- 4) Jestliže jsou ostatní podmínky stejné, doporučuje se nejprve vyslechnout ty svědky, kteří mohou nejlépe vykreslit počáteční fázi trestného činu. Na základě toho pak může vyslychající směřovat svůj další postup ve vyšetřování a vyhledávání osob, jejichž výpověď by přispěla k dalšímu pokroku v objasňování případu.
- 5) Co nejdříve vyslechnout osoby, které jsou podřízené obviněnému. Má-li totiž obviněný možnost přímo či nepřímo ovlivňovat člověka, který má být vyslechnut, časovou prodlevou se zvyšuje riziko, že obviněný takovou možnost využije a věrohodnost výpovědi může být ohrožena.
- 6) Naopak je doporučováno vyslychat až na posledním místě ty osoby, u nichž je velké riziko, že budou informovat třetí osoby o tom, na co byly v průběhu výslechu tázány. Vyzrazením takových informací by mohla být ohrožena pravdivost výpovědí dalších svědků nebo obviněných, jakož i celé vyšetřování.

Tento taktický postup bývá kombinován s metodou využívající rozporů mezi výpovědí a dalšími důkazy.

Osobně se domnívám, že využití pořadí několika svědků či spoluobviněných spadá spíše do kategorie přípravy na provedení výslechu, jelikož se jím vyslychající nesnaží a ani nemůže přímo přiklonit vyslýchaného k pravdivé výpovědi jako v předešlých případech (srovnej Matiášek, Soukup, Bárta, 1968).

4.2.7 Využití trestně-procesního předpisu o souvislém výkladu k taktice výslechu

TrŘ v § 92 odst. 2 výslovně stanovuje povinnost nechat obviněného souvisle vylíčit skutečnosti, které jsou předmětem obvinění, stejně jako v § 101 odst. 2 povinnost nepřerušovat svědka v souvislém vyprávění o všem, co v souvislosti s vyšetřovanou událostí svými smysly vnímal. V obou případech je teprve po skončení monologové části dána vyslychajícímu možnost pokládat otázky k doplnění a k objasnění rozporů.

Základem využití tohoto postupu v případě výslechu obviněného je také přirozená potřeba se vypovídat. Osoba, která se rozhodla nepopírat svou vinu, cítí potřebu se rychle zbavit tíživých pocitů ze spáchání protispolečenského činu i dohadů o jejím dalším osudu v trestním řízení. Jiné je to u osoby, která je odhodlána zapírat svou vinu. Ta se totiž chce vypovídat z toho důvodu, aby co nejrychleji zjistila, zda bude schopna svou lživě vykonstruovanou výpověď přesvědčit vyšetřovatele o své nevině. Stejně tak i osoba nevinná, která byla mylně obviněna, má potřebu vylíčit veškeré skutečnosti, které by pomohly dokázat její nevinu.

Pozorný vyšetřovatel může z fáze souvislého výkladu získat mnoho podstatných informací jednak o osobnosti vyslychané osoby, tak i o skutečnostech nasvědčujících lež ve výpovědi.

Předpokladem pro využitelnost tohoto postupu je, že vyslychaný není přerušován ve svém vyprávění. V takovém případě totiž může vyslychaný říct i to, na co by se ho vyšetřovatel vůbec neptal, protože by nepředpokládal, že dotyčný podobnou informací může disponovat. Stejně tak vyslychaný může mluvit pravdivě o věcech, o kterých by býval zalhal, kdyby na ně byl dotázán, protože při souvislém výkladu ztrácí obezřetnost. Tím, že se nemusí vyslychající soustředit na pokládání otázek, je schopen se více koncentrovat na verbální a neverbální projevy vyslychaného v průběhu souvislého výkladu. Jen tehdy, pokud vyslychaný nemluví k věci, může ho vyslychající přerušit a navést zpět k podstatným skutečnostem. Stejně tak ho může přerušit a upozornit na to, aby uváděl zdroje svých informací. Je-li to vzhledem ke zvolené taktice výslechu účelné, může vyslychající vyslychaného přerušit tehdy, pokud ho chce usvědčit ze lži.

Přestože autoři zahrnují tento postup mezi taktické postupy psychologického působení na vyslychaného v průběhu výslechu k překonání jeho lživé výpovědi, dle mého názoru se nejedná o jeden ze způsobů, kterým může vyslychající vědomě,

promyšleně a úmyslně přesvědčit lhoucí osobu, aby upustila od lživé výpovědi a začala vypovídat podle pravdy.

4.3 Tréninkové systémy pro zdokonalování dovedností vyslychajících

V současné době začíná být překonáván názor, že schopnosti vedení výslechu v závislosti na typu výslechové situace a přesnost v odhalování lži se s přibývajícimi lety praxe a nabývajícimi zkušenostmi zlepšují. Názorovému posunu pomohly i výsledky již zmiňovaného experimentu zabývajícího se možnostmi odhalování lži (Ekman, O'Sullivan, 1996). Dokonce byla u některých posuzovaných skupin indikována opačná tendence. Na podporu takového výsledku bylo konstatováno, že zkušenější vyšetřovatelé tráví většinou více času vyřizováním administrativních záležitostí než přímým stykem s vyslychanými osobami při výslechu²².

Stále více je prosazován názor, hlavně v zahraničí, že výslechové schopnosti, včetně přesnosti v odhalování lži, lze zlepšit tréninkem. Stal se základním kamenem pro rozvoj různých tréninkových systémů.

Čírtková (2003) ve svém článku zmiňuje koncepci, pocházející z britské jurisdikce, založenou na pravidelných trénincích výslechu. Sestává se ze základního výcviku „PEACE model“²³ a navazujícího specializačního výcviku, který mimo jiné zdokonaluje vyslychajícího v orientačním odhadu věrohodnosti výpovědi a v prolamování lživé výpovědi. Základem tréninkového systému je seznámení s teorií výslechových zásad a jejich aplikace v modelových situacích. Je kladen důraz na navázání kontaktu s vyslychaným a vytvoření atmosféry co možná nejvíc eliminující pocit strachu a omezeného rozhodování (Conversation Management). Akcentována je „nerušená“ monologická část výslechu.

---

²² Mezi posuzovanými skupinami (univerzitní studenti, soudci, policejní vyšetřovatelé, experti na polygrafická vyšetření, tajní agenti, psychiatři) nejlépe uspěli v detekci lži tajní agenti. Naopak policejní vyšetřovatelé se umístili na předposledním místě. Autoři spekulovali ohledně vysokého stupně nepřesnosti v rozpoznávání lži a nabídli vysvětlení, že vyšetřovatelé se obvykle soustředí na získání důkazu více než na rozpoznávání lži ve výpovědi. Protože přicházejí do styku s obviněnými osobami, které často lžou ve snaze uniknout potrestání, stávají se více podezřívavými, čímž se dopouští více chyb v rozlišování pravdy od lži.

²³ P = Planning and Preparation (plánování a příprava výslechu, E = Engage and Explain (navázání kontaktu a poučení, vysvětlení), A = Account (zpráva, líčení, vyprávění), C = Closure (závěr výslechu), E = Evaluate (vyhodnocení, zhodnocení výslechu).

Do značné míry kontroverzní je tréninkový systém nazvaný po autorovi, tzv. Reidova technika, mající kořeny v USA. Lze konstatovat, že tato technika popírá velkou část kriminalistických zásad regulujících výslech v našem právním prostředí. Vychází ze seznamu typických, jednotlivých verbálních a neverbálních symptomů lži. Avšak, jak bylo výše zmíněno, interpretace samostatných gest bez širšího kontextu je z hlediska spolehlivosti dosti diskutabilní. V rozporu s pravidly o navazování kontaktu, v monologické části výslechu dominuje vyslýchající. Nejprve vyvolá ve vyslýchané osobě dojem, že nepochybuje o jeho vině, a poté se ho psychologickým působením (pomocí tzv. *techniky minimalizace osobní odpovědnosti*, kterou je bagatelizováno či ospravedlňováno kriminální jednání, či tzv. *techniky maximalizace*, kdy jsou před dotyčného předloženy důkazy o jeho vině, a to i důkazy falešné) snaží přimět k pravdivému líčení a doznání.

Kromě výše popsaného je tato technika kritizována z důvodu rizika tzv. *zvnitřnělého falešného doznání* (pod psychologickým nátlakem nevinná osoba uvěří, že spáchala daný trestný čin). Problematická je i nepříznivá atmosféra výslechu, která může vést až k tzv. reaktanci – původně kooperující osoba přestane spolupracovat.

Jen těžko si lze představit, vzhledem k výše popsaným výtkám, aplikaci Reidovy techniky v naší výslechové praxi, chránící zájmy vyslýchaného.

5 Užití sporných metod při odhalování lživé výpovědi

K odhalení lživé výpovědi a jejímu překonání jsou ve výsledkové praxi převážně využívány taktické postupy, které čerpají z poznatků forenzní psychologie o metodách psychologického působení. Jejich použitelnost a přípustnost pro účely získání materiální pravdy je v podstatě nesporná. Vedle nich se lze setkat v odborné literatuře i kriminalistické praxi s dalšími metodami, jejichž aplikovatelnost v trestním řízení z hlediska zákonnosti, právní etiky a zásad ochrany lidských práv a svobod není tak jednoznačná. Podrobněji se budeme zabývat metodou fyziodetekce, narkoanalýzou a hypnózou.

5.1 Fyziodetekce

Podstatou této psychofyziologické metody je registrace a vyhodnocování změn určitých fyziologických hodnot lidského organismu (probíhajících nezávisle na vůli vypovídajícího) vyvolaných reakcemi (emocemi) vypovídajícího na pokládané otázky. Detekce lži prostřednictvím této metody je založena na hypotéze o souvislosti mezi lhaním a fyziologickými změnami. V kriminalistické praxi u nás se využívá kombinace polygrafického testování²⁴ pomocí přístroje polygrafu s metodou analýzy hlasu prostřednictvím hlasového analyzátoru v rámci tzv. fyziodetekčního vyšetření.

Navzdory staršímu označení „detektor lži“ však polygraf není uzpůsoben k automatickému odhalení lži, nýbrž pouze zaznamenává emoční změny. Vyhodnocením těchto změn v návaznosti na kritické testové otázky, které je aktivovaly, a situace, ve které se vypovídající osoba nachází, lze získat závěr, zda dotyčná osoba odpovídala na dotazy pravdivě.

Přestože fyziodetekčním vyšetřením nelze prokázat, zda dotyčná osoba je pachatelem trestného činu, nelze popřít účelnost a oprávněnost této metody při objasňování trestné činnosti. Kromě toho, že slouží k ověření věrohodnosti výpovědi, lze ji použít při ověřování a vylučování vyšetřovacích verzí, pro získávání informací důležitých pro další směřování pátrání, nalezení věcných důkazů a předmětů pocházejících z trestné činnosti, odhalení účasti při páchání trestné činnosti nebo naopak vyloučení osob nezúčastněných z okruhu podezřelých atd.

---

²⁴ V praxi se běžně používají čtyřkanálové polygrafy zaznamenávající tyto fyziologické reakce: psychogalvanický odpor kůže, dechová frekvence, změny krevního tlaku a tepová frekvence.

I přes taktický význam pro kriminalistickou praxi se mezi odborníky jak u nás, tak v zahraničí vedou dlouhotrvající spory ohledně důkazního využití této metody. Mezi nejpálčivější otázky patří, zda by výsledky fyziodekčního vyšetření měly mít před soudem hodnotu důkazu. TrŘ v § 89 odst. 2 sice vypočítává vše, co může sloužit jako důkaz, nicméně jedná se o výčet příkladný („zejména“), nikoliv taxativní, tudíž by šla extenzivním výkladem dovodit přípustnost použití výsledků fyziodekce jako důkazního prostředku. Postoj soudní praxe je k dovozenému názoru zatím zamítavý. Dokladem toho je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 25. 3. 1992 č. 8/1993 Sb. rozh. tr., ve kterém byly výsledky fyziodekčního vyšetření odmítnuty jako důkaz použitelný před soudem. Navzdory tomu jsou však známy případy, kdy soudy v odůvodněných svých rozsudcích posuzovaly zprávu o provedení fyziodekčního vyšetření jako listinný důkaz (Gillernová, Boukalová, 2006).

Podobně nepříznivá situace je i ve většině evropských zemí. V Německu bylo užití polygrafu dokonce zakázáno. Naopak např. v Polsku, ve většině států USA a Izraeli jsou výsledky polygrafického vyšetření řazeny mezi ostatní důkazy.

Odpůrci využívání fyziodekční metody argumentují především její nespolehlivostí. Poukazují zejména na významovou nejednoznačnost fyziologických reakcí. Emoční změny, které polygraf zhodnotí jako symptom lži, mohou být také projevy rozčilení a neklidu nezkušeného člověka. Podobně může polygraf oklamat zkušený lhář, který umí kontrolovat své reakce. Tvrzení nespolehlivosti lze oponovat názorem (Kohout, 2008), že u žádného z důkazních prostředků soudy běžně přijímaných se nelze zaručit za jeho stoprocentní bezchybnost. I výpověď očitého svědka může být ovlivněna různými zkreslujícími faktory (např. nedostatky paměti, neodhalené lži atd.). Navíc je prokázáno, že výsledky fyziodekčního vyšetření jsou platné ve více než 90% případů. Kritika nevědeckosti se zaměřuje na technické nedostatky metody a interpretaci záznamů přístroje, kterou provádí člověk (výsledek do značné míry závisí na jeho schopnostech a zkušenostech s polygrafickou interpretací). Nebere však v úvahu pokrok ve vědě a technice, kterého bylo dosaženo za posledních pár let, a nároky na odbornou způsobilost osob provádějících vyšetření. Další námitkou je psychická a fyzická náročnost fyziodekčního vyšetření. Nutno podotknout, že běžný výsledek nepředstavuje pro osobu vyslýchanou o nic méně zatěžující situaci. Zvláště bereme-li v úvahu, že výsledek si klade mnohem větší nároky na pozornost

vyslýchaného, jak při monologické části, tak dialogu, a že často trvá několikanásobně delší dobu než fyziodetekční vyšetření. Nejvíce je metoda kritizována z důvodu možného zneužití a porušování práv a svobod vyšetřovaného, a to prostřednictvím dotazování se na jeho intimní sféru. Pro odmítnutí tohoto tvrzení nutno konstatovat, že fyziodetekční vyšetření lze vykonat pouze s dobrovolným souhlasem vyšetřovaného. Ten musí být před začátkem vyšetření poučen také o právu na „nevhodné“ otázky neodpovídat, příp. možnosti testování ukončit (žádost o ukončení stejně jako odmítnutí podrobit se fyziodetekčnímu vyšetření nemůže mít pro dotyčnou osobu žádné negativní důsledky). Stejným konstatováním lze argumentovat proti tvrzení, že obviněný je při výslechu ze zákona oprávněn nevyprávět a že fyziodetekce ho zbavuje možnosti volby, co sdělit a co zatajit.

Z objektivního hlediska nutno podotknout, že jako každá kriminalisticko-taktická metoda i tato má své limity omezující její užití u konkrétních osob a případů. Aby bylo možno dosáhnout uspokojivých výsledků, musí být vyšetřovaná osoba schopna rozlišit pravdu a lež a musí si být vědoma následků odhalení lži. Z toho důvodu lze testovat jen osoby duševně a psychicky zdravé. Osoba musí být také způsobilá chápat význam otázek, nesmí být ovlivněna alkoholem nebo psychotropními látkami, trpět abstinenčními příznaky či onemocněním, které jí způsobuje akutní bolest. Osoba by neměla být testována, jeví-li známky výrazné únavy či nepříznivých psychických stavů nebo neovládá-li dostatečně český jazyk.

Použití fyziodetekční metody mohou zamezit i některé okolnosti v konkrétních případech. Tak je tomu např. v případě, kdy není možno sestavit program fyziodetekčního vyšetření vzhledem k nedostatku informací z místa činu nebo jestliže má být testována osoba, které se dopustila více podobných činů a je pravděpodobné, že nebude moci odlišit jejich jednotlivé prvky. Nevhodnou je také situace, kdy se na veřejnost prostřednictvím médií dostanou informace, které by měly být známy pouze osobám přítomným na místě činu (Musil, 2001). Jako poslední uvedu příklad, který se mi s ohledem na současnou praxi jeví jako nejproblematičtější. Stejně pravidlo jako u výslechu, totiž že by měl být proveden s co nejmenším časovým odstupem od spáchání činu, se uplatňuje i u fyziodetekčního vyšetření. Na rozdíl od výslechu, který je prováděn jako jeden z prvních procesních úkonů, se však v praxi k fyziodetekci

přistupuje až v tzv. důkazní nouzi, tedy ve chvíli, kdy vyšetřovatelé vyčerpali všechny dostupné prostředky k objasnění trestného činu.

5.2 Narkoanalýza

Ve výslechové praxi dnes již už všeobecně odmítanou metodu odhalování lži představuje narkoanalýza, známá také jako sérum pravdomluvnosti. Její podstata spočívá v použití chemických látek tlumících centrální nervový systém pro navození stavu zastřeného vědomí, přechodného stavu mezi bděním a spánkem. V takovém stavu se snižují vědomé kontrolní mechanismy osoby a zvyšuje se její sugestibilita.

Nejvíce byla tato metoda využívána v USA ve třicátých letech minulého století. Její oživení přišlo s propuknutím II. světové války a ještě i v poválečných letech existovalo mnoho autorů, kteří opěvovali tuto metodu ve svých publikacích²⁵. Souběžně s tím však vždy zněly silné argumenty proti jejímu užití.

Jeden z důvodů, proč se již narkoanalýza ve výslechové praxi nepoužívá, je její nespolehlivost. Věrohodnost výpovědi získané z narkoanalýzy je stejně pochybná jako výpověď podaná pod vlivem alkoholu. Bylo prokázáno, že osobu odhodlanou ke lživé výpovědi nelze pod vlivem chemických látek přimět mluvit pravdu. Taková osoba buď přímo lhala i pod vlivem drog nebo jí zůstaly zachovány obranné mechanismy, které se projevovaly např. únikem do spánku nebo mlčenlivostí ve snaze vyhnout se pokládaným otázkám (Soukup, 1973). Kromě toho je třeba počítat s nepředvídatelností individuálních reakcí na podaná farmaka.

Proti užití narkoanalýzy stojí i argument možnosti zneužití této metody v neprospěch vypovídajícího s ohledem na dezorientaci, sníženou volní kontrolu, zvýšenou sugestibilitu, v některých případech vedoucí až k sebeobviňování a nepravdivým doznáním.

Dle mého názoru nelze rozporovat fakt, že podávání drog za účelem překonání orientace vyslychaného vypovídat lživě je v rozporu se všemi zásadami chránícími úctu k lidské důstojnosti.

---

²⁵ Zastáncem užití narkoanalýzy v kriminalistické praxi v pomnichovské ČSR byl JUDr., MUDr. V. Čelanský. Viz Čelanský, V.: Vyšetřovací metody bezpečnostní služby. 1932.

5.3 Hypnóza

Hypnóza představuje změněný stav vědomí. Její podstata není do dnešních dnů dostatečně objasněna, nicméně účinky jsou prokázány.

V kontextu trestního práva lze narazit na debaty týkající se možnosti spáchání trestného činu na hypnotizované osobě, spáchání trestného činu osobou v hypnotickém stavu nebo použití hypnózy jako podpůrné vyšetřovací metody.

Ohledně užitečnosti a prospěšnosti hypnózy jako výsledkového prostředku panují mezi odborníky spory. Protože TrŘ její užití ve vyšetřování výslovně nezakazuje, je možno ji využít jako kriminalisticko-taktickou metodu při vytváření vyšetřovacích verzí a jako prostředek pro získávání důkazů, jsou-li vyčerpány možnosti běžných vyšetřovacích metod. Stejně jako výsledky fyziodekčního vyšetření, výsledky hypnózy nemají váhu důkazu. I zde je nutný předchozí souhlas vyslychaného, a to nejen z formálního hlediska, ale i z důvodu zdárného navození hypnotického stavu.

Soukup, jeden z odpůrců využití změněného stavu vědomí ve výsledkové praxi, tedy hypnózy a narkoanalýzy, publikoval ve své práci tvrzení, že *„výslech může být jen tehdy adekvátní, je-li vyslychaný v plném vědomí“* (Soukup, 1973, s. 221). Autor dále tvrdí, že *„výpovědi učiněné v hypnóze nelze pokládat za spolehlivé a věrohodné, použitelné jako věrohodný důkaz před soudem“* (Soukup, 1973, s. 221).

Odlíšné stanovisko ohledně využitelnosti hypnózy v kriminalistické praxi zastávají Červinka a Čírtková (1992). Dle jejich názoru nachází hypnóza své uplatnění v případech, kdy vyslychaná osoba chce vypovídat, a to pravdivě, nicméně není schopna si z nějakého důvodu na relevantní událost vzpomenout. Vyšetřovací hypnózou, jak se označuje použití hypnózy pro osvěžení paměti, lze docílit odblokování paměti a tzv. hypnotickou hypermnezii, tj. nárůst schopnosti vybavovat si paměťové stopy.

Všichni zmiňovaní autoři upozorňují na možnost zkreslení výpovědi údaji o okolnostech, které vyslychající ve skutečnosti neprožíval, mající původ v sugestivním ovlivňování vyslychajícím. Červinka s Čírtkovou k tomu však dodávají, že takové jevy se vyskytují vlivem záměrné sugesce, nikoliv spontánně, a že procedura vyšetřovací hypnózy podobných metod ovlivňování nevyužívá.

K otázce možnosti odhalení lži ve výpovědi bych dodala, že zkušenosti z výsledkové praxe dokládají, že snahy přimět osobu vypovídat pravdivě o okolnostech,

o kterých mluvit nechce, za použití hypnózy jsou většinou bezvýsledné. Z toho důvodu nelze tuto metodu doporučit jako prostředek pro odhalování lživé výpovědi.

5.4 Nejnovější metody

Problematika spolehlivosti detekování lži pomocí polygrafu je v kruhu odborníků i široké veřejnosti kontroverzním tématem. Proto se američtí experti zaměřili na hledání spolehlivějších alternativ.

Jednou z nových metod k okamžitému odhalování lži (v současné době zaváděných na amerických letištích) je užití termokamery zaznamenávající teplotní rozdíly ve tváři osoby při reakci na citlivý dotaz. Vychází z teorie, že člověku se při lži nahrne do tváře více krve, což je termokamera schopna zaznamenat.

Nejnovějším očekávaným hitem současnosti je však tzv. P300 stopa. Tato metoda spočívá v registraci reakcí na předložené podněty v lékařském prostředí používaným přístrojem zvaným elektroencefalograf (EEG). Autoři tohoto postupu vycházeli z přesvědčení, že vše, co člověk spatří, se mu uchovává v mozku jako paměťová stopa. Vhodným stimulem (např. fotografiemi z místa činu) je tak možno u skutečného pachatele vyvolat reakce, které EEG vyhodnotí jako odezvy na reálně prožitou událost, čímž dotyčného usvědčí.

Není pochyb, že s rostoucí kriminalitou budou odborníci usilovněji hledat přesnější způsoby odhalování lži.

6 Závěr

Hlavním cílem této práce bylo zaměřit se na problematiku lživé výpovědi vzešlé z výslechu jakožto jednoho z nejdůležitějších procesních úkonů v přípravném řízení a vymezit postupy, které má vyslychající k dispozici k překonání orientace vyslychaného vypovídat lživě.

Analýzou názorů odborníků, domácích i zahraničních, a experimentů provedených v praxi bylo zjištěno, že rozpoznávání lži ve výpovědi prostřednictvím verbálních a neverbálních projevů vyslychaného má pouze pravděpodobnostní hodnotu a že neexistují jednoznačné signály detekující lež ve sdělení. Nicméně s ohledem na závažné zásahy do občanských práv a svobod, které jsou ve většině případů nevyhnutelné pro objasnění a vyšetření trestné činnosti, a trest, který dopadá na odsouzeného, je nezbytné, aby se vyšetřovatel věrohodností výpovědi zabýval. Protože ta je jako procesní důkaz podkladem pro rozhodnutí soudu.

Na základě výsledků posouzení tzv. speciální věrohodnosti výpovědi (identifikování prvků svědčících spíše pro nebo proti pravdivosti konkrétní výpovědi), získaných analýzou motivace ke lži, orientačního odhadu osobnosti a hlavně verbálních a neverbálních projevů dotyčného vyslychající stanoví taktiku výslechu.

Zhodnotí-li vyslychající okolnosti výslechu jako typ výslechové situace, kdy vypovídající osoba záměrně udává lživé údaje o vyšetřovaném skutku, měl by se snažit pomocí metod psychologického působení zákonným způsobem, nikoliv tedy užitím nedovoleného nátlaku ve formě jakéhokoli donucení či sugesce, přesvědčit dotyčného o neúčelnosti setrvávání na lživé výpovědi a přimět ho vypovídat pravdivě užitím metod základního taktického postupu psychologického působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi. Ty na pomoc vyslychajícímu vymezila kriminalistická taktika využívající poznatků obecné psychologie o metodách psychologického působení jako tzv. dílčí taktické postupy pro překonání lživé výpovědi, které by měly být v praxi vhodně kombinovány podle potřeb konkrétního případu.

Prostřednictvím konzultace s komisařem Služby kriminální policie a vyšetřování – obvod Praha IV jsem chtěla konfrontovat využitelnost taktických postupů při překonávání lživé výpovědi v praxi, a to u vyšetřování trestných činů spadajících do kompetence obvodního útvaru jako jsou krádeže, loupeže, znásilnění, vydírání atd.

Z nabytých poznatků jsem učinila závěr, že z časových důvodů není dán psychologickému taktizování za účelem překonání lživé výpovědi velký prostor. V případě obviněného, kterému je de facto zákonem povoleno lhát, se jeho výpověď většinou jen zaprotokoluje bez detailnějšího rozboru věrohodnosti. V případě svědka je praxe taková, že má-li vyslyšající pochybnost o pravdivosti jeho výpovědi, podá návrh na psychologické posouzení věrohodnosti znalcem z oboru psychologie. Tím ale narážíme na zákonné ustanovení, podle kterého se znalec nesmí vyjadřovat k právním otázkám a hodnotit důkaz. Je-li tedy znalec dotazován na věrohodnost konkrétní výpovědi, svým vyjádřením o pravdivosti nebo nepravdivosti často překračuje své pravomoci a hodnotí důkazy. S ohledem na výše uvedené je možné navrhnout právní úpravu *de lege ferenda*, která detailněji vymezí pravomoci znalce při posuzování věrohodnosti výpovědi tak, že se smí vyjadřovat pouze k tomu, nakolik konkrétní výpověď splňuje psychologická kritéria věrohodnosti výpovědi, jaká je motivace dotyčného vypovídat pravdivě a zda je vůbec způsobilý pravdivě vypovídat (obecná věrohodnost). Nepřekročení jeho pravomoci by mělo být kontrolováno ze strany státního zástupce, příp. soudu.

Další nedostatek současné výslechové praxe spatřuji v nedostatečném využívání záznamové techniky. Navzdory výhodám zmíněným v této práci není velká většina výslechů dokumentována. Úprava *de lege lata* v § 55a TrŘ totiž pouze připouští pořízení zvukového či obrazového záznamu. S ohledem na veškerou problematiku, která se váže k výslechu jakožto původce jednoho z nejdůležitějších důkazních prostředků, bych doporučovala legislativní změny v podobě zavedení povinnosti pořizovat videozáznam každého výslechu, nebo jeho nepořízení v konkrétním případě podmínit zvláštními důvody.

Na závěr bych chtěla poukázat na, dle mého názoru nevyhovující, úpravu *de lege lata*, která se týká opakovaných výslechů svědka, který poskytuje výpověď ke spolupachatelství mladistvých osob. V souladu se zákonem č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže se totiž pro každého z mladistvých obviněných vede samostatné trestní řízení v místě jeho bydliště (nejsou-li ze zvláštních důvodů sloučena), důsledkem čehož je svědek nucen podstupovat výslech opakovaně, a to pokaždé s jiným vyslyšajícím. Taková praxe může vyvolávat rozpory mezi jednotlivými výpověďmi, čímž se případ spíše komplikuje.

Vzhledem k množství různých výslechových situací daných specifiky konkrétního případu, osobností vyslýchaného a schopnostmi vyslychajícího není účelem této práce nabídnout jednoznačná vodítka k odhalení lži ve výpovědi a taktické postupy zaručující změnu orientace vyslýchaného vypovídat lživě. Hlavní záměr spočíval v poskytnutí uceleného náhledu na problematiku a zároveň seznámení s postupy, které může vyslychající využívat, buď samostatně, nebo v kombinaci mezi sebou, pro stanovení taktiky výslechu v konkrétním případě.

Literatura

- AKEHURST, L., VRIJ, A. Creating Suspects in Police Interviews. *Journal of Applied, Social Psychology*. 1999, no. 29, p. 199-210.
- BOUKALOVÁ, H, GILLERNOVÁ, I. Lež jako sociální fenomén. In SPURNÝ, J., ČERVENÝ, V. *Násilí z pohledu společenských věd : sborník z příspěvků z mezinárodní konference 20. září 2007*. 1. vyd. Praha : Vydavatelství Policejní akademie ČR, 2007. ISBN 978-80-7251-2.
- CÍSAŘOVÁ, D., et al. *Trestní právo procesní*. 4. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha : Linde, 2006. 871 s. ISBN 80-7201-594-X.
- ČERVINKA, F., ČÍRTKOVÁ, L. Najde tzv. „vyšetřovací hypnóza“ uplatnění v čs. kriminalistické praxi? In *Čs. kriminalistika*. 1992 , roč. 25, č. 1, s. 55 - 59
- ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006. 309 s. ISBN 80-86898-73-3.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. 432 s. ISBN 80-86473-86-4.
- ČÍRTKOVÁ, L. Tréninkové systémy pro zdokonalování psychologických dovedností vyslychajících. In *Bezpečnostní teorie a praxe : sborník Policejní akademie ČR v Praze*. Praha : Vydavatelství Policejní akademie ČR, 2003. 1 díl, s. 181–188. Zvláštní číslo.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Praha : Eurounion, 1998. 255 s. ISBN 80-85858-70-3.
- ČÍRTKOVÁ, L. Orientační odhad věrohodnosti výpovědi. In *Kriminalistika*. 1998, roč. 31, č. 3, s. 211 – 219. ISSN 1210-9150.
- ČÍRTKOVÁ, L. Psychologie výslechu. In *Kriminalistika*. 1996, roč. 29, č. 3, s. 321-325. ISSN 1210-9150.
- ČÍRTKOVÁ, L. ČERVINKA, F. Neverbální komunikace ve výslechové praxi. In *Kriminalistika*. 1993, roč. 26, č. 4, s. 331-339. ISSN 1210-9150.
- DePAULO, B. M., KIRKENDOL, S. E. The Motivational Impairment Effect in the Communication of deception. In YUILLE, J. C. (ed.) *Journal of Nonverbal Behavior*. 1998, vol. 12, no. 3, p. 177-202. ISSN 0191-5886.

- FRANK, M. G., EKMAN, P. The ability to Deceit Generalizes Across Different Types of High-Stake Lies. In *Journal of Personality and Social Psychology*. 1997, vol. 72, no. 6, p. 1429-1439. ISSN 0022-3514.
- EKMAN, P., O'SULLIVAN, M. Why Don't We Catch a liars? In *Social Research*. 1996, vol. 63, no. 3, p. 801–817.
- EKMAN, P. Lying and deception. In STEIN, N. L. et al. *Memory for Everyday and Emotional Events*. New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 1997.
- GILLERNOVÁ, I., et al. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. 280 s. ISBN 80-246-1293-3.
- GRÁC, J. *Persuázia : Ovplyňovanie človeka človekom*. 2. vyd. Martin : Osveta, 1985. 376 s.
- KOHOUT, J. Fyziodetekční vyšetření v procesu objasňování trestné činnosti. In *Kriminalistika*. 2008, roč. 41, č. 3, s. 188-201.
- KONRÁD, Z., et al. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*. 1. vyd. Praha : Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. 95 s. ISBN 978-80-7251-294-2.
- KOUKAL, M. Mají detektory lži pravdu? [online]. 21. 5. 2004 [cit. 2009-08-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.21stoleti.cz/view.php?cislocclanku=2004052131>>.
- MALSCH, M. *Lay participation in the Netherlands criminal law system*. The Hague : 2003. Paper presented at the International Society for the Reform of Criminal Law.
- MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. *Psychologie a výslechová praxe*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1968. 246 s.
- MATIÁŠEK, J., BÁRTA, B., SOUKUP, J. *Výslech a psychologie*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1966. 214 s.
- MUSIL, J. *Kriminalistika : vybrané problémy teorie a metodologie*. 1. vyd. Praha : Policejní akademie České republiky, 2001. 309 s. ISBN 0-7251-080-0.
- MUSIL, J., et al. *Kriminalistika*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2001. 512 s. ISBN 80-7179-362-0.
- NEFF, A. Účinný důkaz v trestním řízení de lege lata. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1995, č. 3, s. 65–80.
- NETÍK, K. *Psychologie v právu : úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6.

NEUMANN, J. K problematice speciální věrohodnosti výpovědi. In *Kriminalistika*. 2001, roč. 34, č. 3.

Policejní prezidium České republiky. *Kriminalistickotechnická činnost Policie České republiky : Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 7. Prosince 2001 ke kriminalisticko-technické činnosti Policie České republiky č. 100/2001*. Praha : 2001.

PAVLOVSKÝ P., et al. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 1. vyd. Praha : Grada, 2001. 180 s. ISBN 80-247-0181-2.

PORADA, V., et al. *Kriminalistika*. Brno : CERM, 2001. 746 s. ISBN 80-7204-194-0.

PORADA V., et al. *Kriminalistika : (úvod, technika, taktika)*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. 309 s. ISBN 978-80-7380-038-3.

PROTIVÍNSKÝ, M., et al. *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 125 s.

PROTIVÍNSKÝ, M., PRERAD, V. *Taktika výslechu obviněného a svědka v přípravném řízení*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

Rada EU. Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV). In *Úřední věstník*. L 082, 22/03/2001 s. 0001–0004, čl. 3. Dostupný také z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001F0220:CS:HTML>.

Rada Evropy. Výbor ministrů. *Doporučení Rec(2006)8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů*. Dostupný také z WWW: http://www.radaevropy.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=60&Itemid=97.

SOUKUP, J. *Sebeobviňování a nepravdivá doznání*. Praha : TEPS místního hospodářství, 1973. 239 s.

SPURNÝ, J. *Psychologie výslechu*. 1. vyd. Praha : Portál, s.r.o., 2003. 120 s. ISBN 80-5178-846-5.

STRAUS J., et al. *Kriminalistická taktika*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. 275 s. ISBN 80-86898-40-7.

ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád : komentář*. 5. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005. 104 s. ISBN 80-7179-405-8

VRIJ, A. Wearing Black Clothes: The Impact of Offenders and Suspects Clothing on Impression Formation. In *Applied Cognitive Psychology*. 1997, no. 11, p. 47–53.

VRIJ, A. What gives a liar away? [online]. 1. 11. 2001 [cit. 2009-07-27]. Dostupný z WWW: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1630660.stm>.

VYBÍRAL, Z. *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 176 s. ISBN 978-80-7367-429-8.

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Methods for Surpassing False Testimony

Key words: Methods of Interrogation, False Testimony

Resume

The aim of my Diploma thesis is to provide an overview of methods of psychological treatment applicable during police interrogation in pre-trial stage, especially in an effort to reduce a suspect's or a witness' resistance to being truthfull.

The interrogation, one of the most important acts of criminal procedure, is the process of communication between interrogated person and interrogator, which can provide for information crucial for the investigated case. The product of interrogation, testimony, becomes more important in the absence of other evidence. However, despite importance of oral statements, it must be taken into account, that many persons, mainly defendants or the intimidated witnesses, are for many reasons highly motivated to give false testimonies.

By analyzing many specialists' opinions as well as practical experiments conducted by experts specialized in the field of lie detection, I made conclusions that there are not any "reliable" signs of lie, neither verbal nor nonverbal. Because the purpose of interrogation is to obtain reliable evidence usefull in pre-trial investigation and before trial, the lie detection is one of the most difficult tasks the interrogator has to deal with. Special credibility of statement is assessed for determining the correct testimony. If the interrogator detects someone's intent to lie, it is necessary to optimize methods of interrogation to such a situation and choose the most appropriate techniques in order to persuade the interrogated person of futility of his or her resistance to telling truth. For selecting the most fitting tactics, interrogator should also get to know the personality of interrogated person. This aim can be achieved by exploring general credibility of interrogated person, e.g. his/her general ability to give reliable testimony.

The first part of my work is focused on clarification of essential terms connected with lie detection, such as interrogation, testimony, false statements, credibility of statement and false confession. An interrogation is described as an act of criminal procedure which in many cases may produce false testimony. In an effort to introduce

problem of lies at the accused's or witness' testimonies, the definition of false testimony is provided as well as explanation of credibility of statement, lie symptoms and motivation which causes interrogated person's resistance to cooperate.

I deal with an issue of psychological treatment of interrogated person, especially getting in touch with an interrogated person, process of communication between persons involved and specific conditions during interrogation. Further, methods of psychological treatment are divided into two categories – legal methods and methods of duress.

The core of my Diploma thesis is reflected in the third part which enumerates and specifies tactical methods of interrogation which are applicable in situation when interrogated person intentionally refuses cooperation. These methods have been abstracted from knowledge of forensic psychology by criminalistics.

Last part is focused on some controversial methods of lie detection, such as physiodetection, and their advantages and disadvantages.